

FIDELIS
SERVI, SVBDITO
INFIDELI RE-
SPONSIO,

*vnde cum errorum & calumniarum
quarundam examine quæ continen-
tur in septimo libro de visibili
Ecclesie Monarchia a
Nicholao Sandero
conscripta.*

LONDINI

*Apud Johannem Dayum Typo-
graphum. An. 1573.*

EDITION
OTTO AVBANDO
MILANO

1500
1500
1500

1500
1500
1500

Vm in tuam Ec-
clesiæ Monarchiam
non ita pridem (San-
dere) inciderem, &
sex illius libros at-
tentissima cogitatio-
ne percurserem, et si
in illis templum pro
Ecclesia, turrim Ba-
bilonicam pro Christi domo extructam vi-
derem, et si inter Monarchas Ecclesiæ tuæ,
veneficos, circulatores, necromanticos,
homicidas reperirem, et si Diuos Petrum
& Paulum tanquam in Insulam aliquam
relegatos, Platonem verò & Aristotelem
(quorum rationibus omnia sunt a te fun-
data) in ciuitatem dei ascriptos ciues pu-
tarem: dum tamen nihil adhuc virulen-
tum in scriptis tuis apparuit, dedi aliquid
conditioni tuæ, ignoui voluntati illius qui
duorum Cardinalium nutu viuebat, nul-
lis tuis assentationibus cōmouebar. Ho-
minem te sciebam esse, humani a te ni-
hil alienum fuisse, nec iniquum fore, vt
qui Romani Pontificis clientelam iam an-
tea ingressus esset, eiq; se totum deuouis-

1. FIDEI
Optimorum
Institutum
et ratione
admodum
conveniens
et utilissimum
ad hanc
etiam etiam

etiam
Tunc
inventio
etiam

Vm in tuam Ec-
clesiæ Monarchiam
non ita pridem (San-
dere) inciderem, &
sex illius libros at-
tentissima cogitatio-
ne percurrerem, et si
in illis templum pro
Ecclesia, turrim Ba-
bilonicam pro Christi domo extructam vi-
derem, et si inter Monarchas Ecclesiæ tuæ,
veneficos, circulatores, necromanticos,
homicidas reperirem, et si Diuos Petrum
& Paulum tanquam in Insulam aliquam
relegatos, Platonem verò & Aristotelem
(quorum rationibus omnia sunt a te fun-
data) in ciuitatem dei ascriptos ciues pu-
tarem: dum tamen nihil adhuc virulen-
tum in scriptis tuis apparuit, dedi aliquid
conditioni tuæ, ignoui voluntati illius qui
duorum Cardinalium nutu viuebat, nul-
lis tuis assentationibus cōmouebar. Ho-
minem te sciebam esse, humani a te ni-
hil alienum fuisse, nec iniquum fore, vt
qui Romani Pontificis clientelam iam an-
tea ingressus esset, eiq; se totum deuouis-
set,

A. ii.

set,

set, in illius patrocinio ad extreum per-
sisteret. Postea verò quam ad septimum
iam librum legendo peruenisse, & quid
in illo monstri aleres planè perspicerem, cū
in eo & in Reges & in Reginas acerbitatis
tuæ virus euomueris: cum nec viuentibus
nec mortuis pepercieris, cum astu id egeris,
vt Elizabetham Anglorū Reginam (omni-
um quæ vnquam fuerunt in hoc regno illu-
strissimam) nō modò in inuidiam, sed eius
etiā natalia iniquissimis tuis calumniis in
dubium venire speres: officii mei putabam
esse & omni hominum generi ea in re satis-
facere, & tuis contumeliis & insidiis aperta
veritate resistere. Nam istam tuam inuere-
cundiam optimus quisq; pati vtcunq; po-
terit, perpeti certè non potest. Neq; sanè du-
bito, quin si aliquos iam antea in Anglia a-
micos habueris qui tacitè tecum senserint,
eosdem ista virulentia & impietate infen-
sos & inimicos reddideris. Vident hīc ex-
pressam Monarchiæ tuæ effigiem, aut ty-
rannidem potius honesto nomine implicata-
tam, fructus cognoscunt amarissimos, ex
ore te iudicant seruum infidelem, & ampli-
us tibi credendum non putant, qui & prin-
cipis

cipis honori (qua sol nihil vñquam clarius
vidit) non minus versutē quām iniustē de-
traxeris, & in patriam (quæ vna omnes om-
nium charitates complectitur) non inuidus
solūm sed iniuriosus etiam extitisti. Quod
si vel illius famam vel principis maiestatem
apertē lēderes, si machinas admoueres, si
vim afferres, aperta improbitas nocere non
potuit: nunc verò cum insidias struas, cum
cuniculis furtim ad istac subintres, cū leo-
nem exutus vulpem induas, suspicosa est
istac comædia tua, & illius actoribus nisi
tempestiuē resistatur (ipsi præsertim comi-
co) verendum est (quod tu tacitē exoptas)
ne in Tragædiam desinat. Quanquam mi-
nimè dubitare mihi videor, quin idē deus
summus opt. max. qui ex isto regno intol-
lerabilem Papę dominatū excusserit, Cardi-
nalium fastus & superbiā abiecerit, sordes
& corruptas nimia antiquitate ceremonias
expulerit, qui nobis principem om̄aibus
tum animi tum corporis bonis florentissi-
mam dederit, qui ea regnante sic nobis be-
nedixerit, vt illius pacem sanctissimā habe-
amus, illius verbo & præceptis vndiq;
circumsonemus, in illius gratia & bonitate ac-

A. iii. quies-

set, in illius patrocinio ad extreum per-
sisteret. Postea verò quām ad septimum
iam librum legendo peruenissem, & quid
in illo monstri aleres planè perspicerem, cū
in eo & in Reges & in Reginas acerbitatis
tuæ virus euomueris: cum nec viuentibus
nec mortuis peperceris, cum astu id egeris,
vt Elizabetham Anglorū Reginam (omni-
um quæ vñquam fuerunt in hoc regno illu-
strissimam) nō modò in inuidiam, sed eius
etiā natalia iniquissimis tuis calumniis in
dubium venire speres: officii mei putabam
esse & omni hominum generi ea in re satis-
facere, & tuis contumeliis & insidiis aperta
veritate resistere. Nam istam tuam inuere-
cundiam optimus quisq; pati vtcunq; po-
terit; perpeti certè non potest. Neq; sane du-
bito, quin si aliquos iam antea in Anglia a-
micos habueris qui tacitè tecum senserint,
eosdem ista virulentia & impietate infen-
sos & inimicos reddideris. Vident h̄c ex-
pressam Monarchiæ tuæ effigiem, aut ty-
rannidem potius honesto nomine implicata-
tam, fructus cognoscunt amarissimos, ex
ore te iudicant seruum infidelem, & ampli-
us tibi credendum non putant, qui & prin-
cipis

cipis honori (qua sol nihil unquam clarius
vidit) non minus versutè quam iniustè de-
traxeris, & in patriam (quæ vna omnes om-
nium charitates complectitur) non inuidus
solùm sed iniuriosus etiam extitisti. Quod
si vel illius famam vel principis maiestatem
apertè lèderes, si machinas admoueres, si
vim afferres, aperta improbitas nocere non
potuit: nunc verò cum insidias struas, cum
cuniculis furtim ad istæc subintres, cū leo-
nem exutus vulpem induas, suspicosa est
istæc comædia tua, & illius actoribus nisi
tempestiuè resistatur (ipsi præsertim comi-
co) verendum est (quod tu tacitè exoptas)
ne in Tragædiam desinat. Quanquam mi-
nimè dubitare mihi videor, quin idē deus
summus opt. max. qui ex isto regno intol-
lerabilem Papæ dominatiū excusserit, Cardi-
nalium fastus & superbiā abiecerit, sordes
& corruptas nimia antiquitate ceremonias
expulerit, qui nobis principem omib[us] tu[m]
animi tu[m] corporis bonis florentissi-
mam dederit, qui ea regnante sic nobis be-
nedixerit, vt illius pacem sanctissimā habe-
amus, illius verbo & præceptis vndiq;
circumsonemus, in illius gratia & bonitate ac-

A. iii. quies-

quiescamus : non dubito (inquam) quin
& verbi sui , & principis tam excellētis cau-
sa, ab omnibus aduersariorum insidiis, col-
luione, impostura , nos semper in posterū
vindicet, & in ista benedictionum suarum
secura tranquillitate diutissimè conseruet.
Sed veniamus ad illā septimi libri partem,
(nunc enim hac vna in re breuissimè, deinceps de cæteris fusiùs tecum agemus) in qua
homo tectus & inuolutus, aliud in ipsa tra-
ctatus tui fronte inscripseris, aliud in corde
tuo (vti ex oratione sequente apparet) insi-
diosè congesseris . Huius titulus iste est,
*Quot & quanti tum Episcopi, tum alij tam Eccles-
iastici quam nobiles & illustres in Anglia, Hi-
bernia, & Scotia viri, dignitatem, fortunas, pa-
triā, libertatem, ac deniq; vitam Elizabētha a-
pud Anglos regnante, atque heresim profitente a-
misserint, vt ne cogerentur Romani pontificis Pri-
matum abycere atque abiurare . Hos vt tu viros*
scriptis tuis celebres , vt in cœlum euehas,
vt omni hominum ordini gloriose osten-
tes , sic exordiris . *Henricus octauus An-
glie Rex vt Annam Bullenam in Catherinae
vxoris suae adhuc viuentis locum introduceret,*
Pontificis Romani ab eo diuortio abhorrentis po-
testatēm

testatem ex Anglia elecit. Si rem proposi-
tam recte animaduertisses, si tui iam sta-
tum oblitus non esses, si bona fide (quae
nulla in te erat) egisses, quid opus erat
tam altè petito principio ? quorsum ista
tendit oratio ? quid Henrici octauo, quid
Catherinæ, quid Annæ Bullenæ mentio est ?
isti ne regnante apud Anglos Elizabetha,
dignitatem, fortunas, patriam amiserunt ?
An illud potius necessum fuit ut Virgilium
aliosq; imiteris, qui Cæsarem satis laudare
se posse non putarent nisi sumpto ab Aenea
exordio, sic tu Reipublicæ administrationē
prudentissimam, & statum Ecclesiæ since-
rissimum conuellere non posse existimas
nisi ab Henrico octavo incipias ? Id inter-
te & poetam interest, quod ille regem suum
laudare, tu labe aliqua aspergere desideras,
ille in imperatorem pius, tu in regem & pa-
triam impius extitisti. Id tamen vnum ti-
bi cum illo mirificè conuenit quod vterq;
quantum velit effinxerit. Nam cum re-
gem Angliæ dicas Romani Pontificis au-
thoritatē abiecisse, quia ab Annæ Bullenæ
nuptiis abhorruerit, vide obsecro vel quām
turpiter lapsus fueris, vel quām poetice fin-

A. iiiii. xeris

xeris. Papam enim non abiecit quod ab il-
lis nuptiis abhorruerit, sed Papa propterea
ab illis nuptiis abhorruit, quia Rex illius
tyrannidem e regno abiecerat. Tunè re-
rum Romanarum adeo meministi ut An-
glicarum penitus sis oblitus? tunè solus (ea
ætate cum sis) hæc non recordaris quæ re-
centi hominum memoria confirmantur?
num ea te fugiunt (ut memoriis nihil cre-
damus) quæ in historiis nostris sunt fide-
lissimè conscripta? Num illud aut non
audisti, aut tibi leuiter excidit, Papam pri-
mùm a partibus Héntici Regis fortiter ste-
tisse, cum illum audiret conscientiæ stimu-
lis dies noctesq; exagitatum, Arthuri fra-
tris vxorem (quam hominum iniquissi-
morum suasu homo iuuenis & rerum di-
uinarum imperitus in vxorem duxerat). re-
pudiare conari? Quid quod idem Pa-
pa, cum nihil magis quam illorum repudi-
um desideraret, Cardinalem Campeium in
Angliam quam primùm miserat, eidemq;
& Wolsæo Cardinali Eboracensi id negotii
daret, ut causam tam magnam, tam hor-
rendam, in qua animæ periculum erat, dili-
genter audirent, regem reginamq; præ-
sentes

sententes alloquerentur, testes æqua lance exa-
minarent, deniq; de tota re decernerent.
Quæ ergo ratio est (inquit aliquis) quod
Cardinales isti quibus potestas ista delega-
ta est , sententiam pro diuortio non tule-
rint, si Catherina Henrico Regi illicite nup-
ta erat ? Eadem mehercule causa quæ ip-
sum tandem Papā ferocius in Anglia grāf-
santem e regno eiecit . Nam cum isti de-
legati Londini in aula Dominicana prope
domum Bridewellensem sederent, ut de re
tota ex æquo & bono disceptaretur, habe-
bat Campeius in procinctu nō minus lon-
gam quam luculentam orationem, rem ad
pontificis aures percrebuisse narrat, nō mi-
nus nouam & inauditam quam fædam &
intollerabilem , Regem & Reginam adul-
terii, aut potius incœstus apud Papæ sancti-
tatem reos factos esse, in quo ita diu persti-
tissent ut ipsa temporis diuturnitas crimen
augeret, huic tam insigni malo remedium
aliquid salutare ab eo tempestiuè adhi-
bendum, rem esse maximi momenti, quo-
niam non priuata sed publica erat, nec in-
ter incolas vnius vrbis, sed inter ciues totius
orbis peruagata, tantoq; magis in eo peri-

B. i.

culi

culi esse , quòd non iam in regni canali-
bus aut riuiis, sed in ipso fonte , non in
membris, sed in capite , non obscuro aliquo
in loco , sed in luce clarissima atque omni-
um oculis habitaret . Hic cum perorasset,
ne nimiis Henrici viribus atque gratia Ca-
therinæ (fæmina nisi hac vna in re since-
rissima) causa caderet, concessum est illi ut
quos vellet aduocatos , tā theologos quām
iurisconsultos per totam Angliam selege-
ret . Vnde Warrhamus antistes Cantuari-
ensis , Westus Episcopus Eliensis , Clerkus
Bathoniensis , Legum Doctores , Fissherus
Roffensis , Standicius Assauensis , aliiq;
nonnulli Theologiæ professores , in illius
concilium sunt asciti . Res vtrinq; sum-
ma animorum contentione acta est , dum
Rex tam grauem conscientiæ labem pur-
gare , Regina tam infandam incœstus opini-
onem declinare studeret , sed eò tandem
disputando peruentum est , non iam ut du-
bitaretur num frater fratris vxorem posset
ducere (cui omnia iura diuina atque hu-
mana reclamare videbantur) sed an tali in
causa Papa dispensare posset . Hinc illæ la-
chrymæ: ex hac tam paruula fenestra voluit
tandem

tandem deus infinitam illius lucem transparere . Campeius itaque qui causæ æquitate permotus , istas nuptias dirimere non ita multò ante festinabat , cum quæstionem audiret esse , quantum posset Papa facere , quem ille putabat omnia potuisse : quem super aspidem & Basiliscum ambulare , quem conculcare Leonem & Dracōnem prædicabat , vix dici potest quantum incaluerit , rem tamen vniuersam (vt erat veterator & vafer) astutè dissimulauit , & nihil iam restare putabat , quin vt iudicium eò usq; extraheret , dum Papam certiorēm faceret , quantum periculi illius omnipotentiaē iam impendēret , si (vt erat constitutus) Henrici & Catherinæ matrimonium viginti iam annis confirmatum dissolueret , & iam dudum hoc malum irrepisse , multi vt dubitarent , iure ne an iniuria Iulius Pontifex suo indulto & diplomate de eodem statuisset . Non poterat quām volebat subitō & festinanter de pontificis voluntate certior fieri (longum iter est ad Romanam) & proinde in tempus messis & vendemiarum iudicium distulit , in quibus cum Rota Romana dies iuridicos nō ferat ,

B. ii.

id

id ille sibi sceleri fore dicebat si sententi-
am ferret . Rex cui res ista satis subolebat,
cum anguem in herba latere perspiceret,
Nordouolciæ & Suffolciæ Duces ad Cam-
peium mittit, sciscitari iubet , cur cum illo
in suo regno iniuriosius egerit : quibus
ille cum satissimè iusta ratione non po-
terat , illi iracundia cōmoti : O Deus bone
(inquiunt) si ab ipso regni nostri initio
annales euoluamus , nunquam reperiemus
quicquam huc boni a Cardinalibus inuec-
tum , sed omnia quæcunq; cogitari pos-
sunt teterrima . Hæc cum illi assessor illi-
ius Wolsæus interpretatus esset , futere sta-
tim Campeius , Romani Pontificis lega-
tum iniuriosius tractatum dicere , malum
aliquid Ecclesiasticis hominibus impen-
dere si hæc procederent , deniq; illis vni-
uersis illos spiritus atque animos addidit;
ut minutissimus quisq; exorcista & sub-
diaconus regi maledicere , Papam aperte de-
fendere , vulpinam Cardinalium astutiam
laudare auderent , deniq; nihil proprius fa-
ctum erat quam ut gens rasa vincto regi
periculum intentaret . Hæc cum Rex in
summa sapientia illustrissimus videret , quò

ista tandem peruenirent ignorare non poterat , eò iam periculi rem redactam intellexit , vt vel sibi maiestas regia & regni iura fortiter retinenda essent , vel hominum Ecclesiasticorum importunitate (quorū primus Wolsæus erat) regium diadema pontificis capiti imponendum . Hic (vti fere solet fieri , vt in re grauissima ex alia in aliā cogitationem altius incidamus) cœpit iterum atque iterum reminisci Henricus , regni sui legibus quām exilem aut potius nullam in Anglia potestatem Papa haberet , quām sāpe illius nerui a maioribus suis hīc essent præcisi , quoties præscriptis iure nostro limitibus excederet , deniq; cum ad ea oculos contorqueret , quæ sola a pontificia authoritate per totam Insulam disseminata erant , nihil vidit præter Religionem politica versutia corruptam Regni nobilitatem seruitute depressam , plebem superstitione tenebrosissima occœcatam , reliquiis adulterinis illufsam , indulgentiarum blasphemias delirantem , peregrinationum Idololatria deceptam , fractam , exhaustam , expilatam , omnes omnium ordines perturbatos esse , laicos in summa rerum inopia

B.iii. obmur-

obmurmurantes , Ecclesiasticos (qui pa-
palibus technis totas insulæ opes corræ-
tant) nouas iam tragædias excitantes . Hæc
cum Rex luce clariora videbat esse omnia,
nisi rex esse nollet, nisi sceptri & solii per-
tæsum esset , nisi regni sui leges violari &
contemni voluisse, & (quod multò ma-
ius est) nisi ius diuinum neglexisset , & il-
lum deum pro nihilo putasset , in cuius ma-
nu corda regum sunt , qui illius iam tan-
dem oculos, vt Pauli Apostoli , vt in hac
ipsa Britannia Lucii Regis aperuit, non po-
terat non illam tyrannidé in Ecclesia Dei
iniustè imperantem , in alieno regno om-
nia sua libidine tenentem , furentem in bo-
nos , concitantem improbos , omnes iniu-
riosius exigitantem , ore , scriptis , manu ,
contemnere , detestari , retundere . Rex igi-
tur Papam iniustè imperantem , aut potius
per suos Satellites furiosissimè debacchan-
tem non a nuptiis Annæ Bollenæ (quæ
nondum erant) abhorrentem reiecit : &
Papa vicissim ab illis nuptiis abhorruit ,
non quia malæ erant , sed vt aliqua con-
tumeliæ vindicta Henrico (qui illum fo-
ras exclusit) par pari referret . Hanc enim
cum

cum illa illius sanctitate charitatem in nostro regno semper retinuit, ut reges (quoties illius monitis non obtemperarent) nunc execrationibus & maledictis configeret, nunc hostes rebus vndiq; pacatis immitteret, nunc filios in patrem (cum hostis externus deesset) nunc ciues in principem concilio, spe, promissis, subornaret. Arborem hic ex fructibus cognoscite. Quos ego vobis mille testimoniis confirmarem, nisi longior esse nolle, & cum homine natura Anglo, & (ut ego suspicor) historiae nostrae non ignaro agam. Sed ad te redeamus Sandere, aut potius ad Henricum octauum, quem tu dicas Papam eieuisse, ut Annam Bollenam introduceret in vxoris adhuc viuentis locum. Tunem illam iam vxorem dicis, re perspecta & causa cognita qua matrimonium confistere non poterat, cum iam nemo in tota Anglia adeo insulsus & insensatus erat, ut dubitaret num iure id factum esset, sed an Papa dispensare in tali causa posset? Evidem liberiùs non dicam in eam, quæ sacrarum scripturarum nescia duobus fratribus nupta erat, cum omni alio crimine (quod scio) immunis,

B.iiii. plus

plus minus viginti annis cum rege since-
rissimè vixerit , nec illius iam nuptias in
dubium vocarem , nisi tu Reginæ Natalibus
tacitè detraheres , nec in iam mortuam illi-
citatè nuptam tam ero impius , quàm tu in
vuentem legitimè natam es inofficiosus .
Illud liceat tecum modestè cōmentari , num
fratrem fratribus vxorem ducere posse existi-
mas ? Si ais , non tam ero in te iniurio-
sus vt id te putem per inscitiam dicere , vi-
deo enim aliquam lectionem , video scri-
bendi industriam , dabis tamen mihi ve-
niā si id te repugnante atque adeo recla-
mante conscientia scribere existimem . Il-
lud enim ignorare nemo potest nisi propo-
siti defensor , in quo hominum totius or-
bis doctissimorum summus vndiq; cōsen-
sus erat . Testis est Cantebrigia (Acade-
mia ab heroicis ducta temporibus) in qua
res ista summa animorum contentionē di-
sputata est . Testis etiam Oxonia omni
literarum genere florentissima , in qua in
ipso controuersiæ initio adeo multi rei no-
uitate permoti a Catherinæ partibus sta-
bant , vt si vanitate veritas , & opinione sci-
entia expugnari potuisset , minimè dubium
est

est, quin pro **Regina** (cuius iam conditio
omnium in animis miseranda videbatur)
pronuntiatum fuisset. Horum iudicium
si tibi præiudicium non sit, si filius perti-
nax matris vocem non audis, quam regem
fortasse fingis vel vi, vel præcario, vel spe in-
uitam extorsisse, nihil ne te **Aurelianensis**
Academie iudicium, nihil **Parisiensis** illa
diurna consultatio, nihil **Andegauensis**
iurisperitorum concursus, nihil **Biturigen-**
sis censura grauissima, & (ut aliquando e
Galliae finibus excedamus, & in ipsas Papæ
possessiones veniamus) nihil te **Patauen-**
sis **Academie**, nihil **Bononiensis** determi-
natio commouebit? Extant adhuc ista-
rum omnium sententiæ non nostris solùm
historiis fideliter commemoratae, sed suis
etiam manibus subscriptæ. Ego illas tibi
omnes eisdem verbis, eodem ordine, quo
sunt in **Angliam** transmissæ (ne forte quis-
quam sit qui istas non viderit) fidelissimè
recitabo. **Aurelianensis Academie de-**
terminatio de Regis Henrici &
Catherinæ matrimonio
Foxo & Stokefleo
Legatis

C.i.

¶ Censuræ

**Censura Almæ Uniuerſatis
Aurelianensis.**

Vm abhinc aliquod tempus nobis Collegio doctōrū Regentium almæ Vniuerſatis Aurelianensis propositæ fuerint, quæ sequuntur, quæſtiones videlicet, Si iure diuino liceat fratri relictam fratris (quam fratriam vocant) accipere uxorem. Item & si hoc sit eo iure vetitum, vtrum diuinæ legis prohibitio pontificali dispensatione remitti possit. Nos prædictum collegium post multas ad prædictorum dubiorum disputationem (de more nostro) factas ſeffiones, & congregations, poſtq; varijs vtriusq; testamenti, interpretumq; iuris tum diuini, tum canonici locos (quoad facere potuimus) examinatos, & omnibus mature, atque exactè pensatis, & conſideratis: definiuimus prædictas nuptias citra diuinæ legis iniuriam attentari non posse, etiam ſi ſummi Pontificis accedat indulgentia, vel permiffus. In cuius rei testimonium præſens publicum instrumentum a ſcriba præfatae almæ Vniuerſatis ſubſignari fecimus, eiusdemq; ſigillo commu-

communiri . Actum in sacello beatæ Ma-
riæ Boninuncii Aurelianensis . An. domini
millesimo quingentesimo, vigesimo nono,
die quinta mensis Aprilis.

**Censura facultatis Decretorum
almæ Uniuersitatis Parisiensis.**

IN nomine Domini Amen . Cum pro-
posita fuisset corā nobis Decano & Col-
legio consultissimæ facultatis decretorum
Parisiensis Vniuersitatis quæstio . An Pa-
pa possit dispensare , quod frater possit in
vxorem ducere , siue accipere relictam fra-
tris sui , matrimonio consummato per fra-
trem præmortuum . Nos Decanus , & Col-
legium præfatae facultatis post multas dis-
putationes , & argumenta hinc inde super
hac materia facta , ac habita , cum magna
& longa librorum , tam diuini quam Pon-
tificii & ciuilis iurium reuolutione , con-
sulimus , & dicimus Papam non posse in
facto proposito dispensare . In cuius rei
testimonium has præsentes Sigillo nostræ
facultatis , & signo nostri scribæ primi be-
delli muniri fecimus . Datum in congre-
gatione

gatione nostra apud sanctum Iohannem Lateranensem, Parisiis die vicesima tertia mensis Maii. An. domini millesimo quingentesimo trigesimo.

Censura facultatum iuris Pontificij & Legum almæ Uniueritatis Andegauensis.

CVm certo abhinc tempore nobis Rectori & doctoribus regentibus in Pontificia, & Legum disciplina almæ Vniuersitatis Andegauensis sequentes quæstiones propositæ fuerint, scilicet : Vtrum iure diuino pariter, & naturali illicitum sit homini Christiano relictam fratris sui, etiam absq; liberis, sed matrimonio iam consummato defuncti, ducere vxorem : Et an summo Pontifici liceat super huiuscmodi nuptiis dispensare. Nos præfati Rector & doctores post plures ad disputationem huiusmodi quæstionum, & veritatē comperiendam factas ex more congregations & sessiones, postq; varios iuris tam diuini quam humani locos, qui ad eam rem pertinere videbantur discussos, multas quoq; rationes in v-

tramq; partem adductas , & examinatas ;
omnibus fideliter consideratis , & matura
deliberatione præhabita : definimus nequè
diuino, nequè naturali iure permitti homi-
ni Christiano, etiam cum Sedis Apostolicæ
authoritate, seu dispensatione super hoc ad-
hibita , relictam fratri, qui etiam sine libe-
ris post consummatum matrimonium de-
cesserit, vxorem accipere , vel habere . In
quorum omnium supradictorū fidem præ-
sens publicum instrumentum a scriba seu
notario præfatae almæ Vniuersitatis subfig-
nari iussimus , eiusdēq; Vniuersitatis mag-
no sigillo muniri . Actum in æde sacra
diui Petri Andegauieñ. in Collegio nostro.
Anno dom. millesimo quingentesimo tri-
cesimo, die septima mensis Maii.

¶ *Censura facultatis sacræ Theologiæ
almæ Vniuersitatis Parisiensis.*

Decanus & facultas sacræ Theologiæ
almæ Vniuersitatis Parisiensis , omni-
bus, ad quos præsens scriptum peruenierit,
Salutem in eo , qui est vera salus . Cum
nuper subiecta magna difficultatis contro-
versia

uersia super inualiditate matrimonii, inter
serenissimum Henricum octauum Angliae
Regem, Fidei defensorem, & dominum Hi-
berniae, ac illustrissimam dominam Cathe-
rinam Angliae Reginam, claræ memorie
Ferdinandi Regis Catholici filiam cōtracti,
& carnali copula consummati, illa etiam
nobis quæstio in iustitia & veritate discussi-
enda, & examinanda proposita fuerat, vi-
delicet, An ducere relictam fratriis mortui
sine liberis sic esset iure diuino & naturali
prohibitum, vt interueniente summi Pon-
tificis dispensatione, non possit fieri lici-
tum, vt quis Christianus relictam fratriis
ducatur, & habeat in vxorem. Nos Deca-
nus & facultas antedicta cogitantes, quām
esset pium, & sanctum, necnon debito cha-
ritatis, & nostræ professioni consentane-
um, vt his, qui in lege domini secura, tran-
quillaq; conscientia vitam hanc ducere, &
transigere cupiant, viam iustitiae ostendere-
mus: noluimus tam iustis, & piis votis de-
esse. Hinc more solito, apud ædem sancti
Mathurini per iuramentum conuenientes,
& solemini missa cum inuocatione Spiritus
Sancti ob hoc celebrata, necnon præstito

iuramen-

iuramento de deliberando super præfata
quæstione secundum deum, & conscienti-
am . Post varias, & multiplices sessiones,
tam apud ædem Sancti Mathurini , quæm
apud Collegium Sorbonæ ab octaua lunii
vsq; ad secundum Iulii habitas, & continu-
atas, perscrutatis prius, excussisq; quæm di-
ligentissimè , ac ea , qua decuit, reuerentia,
& religione sacræ Scripturæ libris, eorumq;
probatissimis interpretibus , necnon sacro-
sanctæ Ecclesiæ generalibus , ac Synodali-
bus Conciliis , Decretis , & Constitutioni-
bus, longo vsu receptis, & approbatis : Nos
prædicti Decanus & facultas , de prædicta
quæstione differentes , & ad eam respon-
dentes , sequentes vnanime iudicium , &
consensum maioris partis totius facultatis
asseruimus , & determinauimus , prout &
in his scriptis per præsentes asserimus , &
determinamus : quod prædictæ nuptiæ cum
relictis fratum decedentium sine liberis,
sic naturali iure pariter & diuino sunt pro-
hibite , vt super talibus matrimoniiis con-
tractis , sive contrahendis summus Ponti-
fex dispensare non possit . In cuius nostræ
assertionis & determinationis fidem , & te-

C.iii. stimo-

stimonium Sigillum nostrę facultatis, cum signo nostri notarii, seu bedelli, pr̄esenti- bus apponi curauimus. Datum in gene- rali nostra congregatiōne per iuramentum cœlebrata apud sanctum Mathurinū. Anno domini millesimo quingentesimo trigesi- mo. Mensis vero Iulii die. ii.

. ¶ *Censura almæ Uniuersitatis
Bituricensis.*

NOs cum Decano Theologie facultas in Vniuersitate Bituricensi (vt docto- ris gentium Pauli exemplo, plerisque locis, auſpicemur scriptum nostrū a pre- catione) Omnibus dilectis dei, in quibus vocati estis Lectores charissimi, quiquè ad quos scribi- mus, gratia vobis & pax a deo patre & do- mino nostro Iesu Christo. Dum comple- rentur dies inter octauas Pentecostes, & es- semus omnes pariter in eodem loco, cor- pore & animo congregati, sedentesquè in domo dicti Decani: facta est nobis rursus quæſtio eadem, que ſepiuſ antea, non qui- dem parua, hunc in modum. An rem fa- ciat illicitam necne, frater accipiens uxorem.

a pre-

a premortuo fratre relictam, consummato
etiam matrimonio. Tandem rei ipsius ve-
ritate disquisita, & perspecta multo singu-
lorum labore, & sacrorum iterata atque ite-
rata reuolutione codicum: vnuſque non
ſtrum non fascinatus, quo minus veritati
obediret, coepit, prout Spiritus Sanctus de-
dit, ſuum hoc vnum arbitrium eloqui.
Absque personarum acceptione in veritate
comperi, Personas memoratas in capite Le-
uitico octauo ſupra decimum prohibitas
eſſe iure ipſo naturali, authoritate huma-
na minime relaxabili, & vetitas ne iniui-
cim matrimonium contrahant. Quo fit
fraternae turpitudinis abominabilis reue-
latio. Et hoc vobis ſignum noſtri bedelli
notarii publici, cum ſigillo dictæ ſupra no-
ſtræ facultatis preſentibus appenſo. Die
decima Iunii. Anno vero a Christi nativi-
tate, millesimo quingentesimo tricesimo.
Ut autem noſtræ ſcriptionis pes & caput v-
ni reddantur formæ, quemadmodū ſumis
aufpicati a precatione: ita claudamus illius,
quo utinam exemplo, Gratia domini noſtri
Iesu Christi, charitas dei, & communicatio
ſancti ſpiritus ſit cū omnibus vobis. Amé.

D.i. que Censura

Censura facultatis sacræ Theologiae

et antiquariae Vniuersitatis Bononiensis

CVm Deus opt. Max. veterem legem nondum ad morum, vitæq; informationē, ac institutionem ore suo tradiderit, idemq; humanitate sumpta, mortalium redemptor Deus nouum considerit testamentum, sed ad dubia, quæ in multis emergobant, tollenda, declarandaq; contulerit, quæ ad hominum perfectionem elucidata non nihil conferunt: nostras partes semper fore duximus huiusmodi laudissima patris aeterni documenta sectari, & in rebus arduis, ac dubitabilibus superno illustratos lumine nostram ferre sententiam, ubi causa maturè consulta, multisquè hinc inde rationibus, scriptisquè patrum dilucidata fuerit, nihil, quo ad possumus, in aliquo temere ferentes. Cum itaque nos præstantes quidam, & clarissimi viri omnixè rogarint, ut subsequentem casum maxima diligentia perscutaremur, nostrumq; subinde in eum iudicium ferremus æquissimè, soli veritati innitentes: in unum omnes alii huius Vniuersitatis Doctores Theologi conueni-

d. C. 1581.

mus,

mus, casu prius per vnumquenq; nostrum
sigillatim domibus propriis examinato,
summaquè solertia per dies plurimos con-
tractato. Illum ynà mox vidimus, ex-
aminauimus, contulimus, adamussimq; sin-
gula quæque pertractantes ponderauimus;
rationes quascunque contrarias, quas fieri
posse censuimus, in medium afferentes, at-
que soluentes, etiam ipsius reuerendiss. D.
D. Card. Caietani, nec non Deuteronomi-
cam dispensationem de fratribus suscitando
semine, & reliquias tandem omnes senten-
tias oppositas, quæ ad id negotii facere vi-
derentur. Quæsitum est igitur a nobis, An
ex sola Ecclesiæ institutione, vel etiam iure
diuino prohibitum fuerit, ne quis relictam
a fratre sine liberis in uxorem ducere valeat.
Quod si vtraque lege, ne fieri possit, catitum
est, An quenquam possit Beatiss. Pont. su-
per huiusmodi contrahendo matrimonio
dispensare. Qua diligentissimè (ut dixi-
mus) ac exactissimè seorsim palamquè
examinata, ac pro viribus nostris optimè
discussa quæstione: censemus, iudicamus,
dicimus, constantissimè testamur, & in-
dubie affirmamus huiusmodi matrimoni-

um, tales nuptias, tale coniugium horren-
dum fore, execrabile, detestandum, viro què
Christiano, immo etiam cui libet infideli
prorsus abhominabile, esse què a iure natu-
ræ, diuino, & humano diris potius prohi-
bitum. Nec posse sanctiss. Papam (qui
tamen fecerit omnia potest) cui collatae sunt
a Christo claves regni cœlorum: non, in-
quam, posse aliqua ex causa super huius-
modicō trahendo matrimonio quenquam
dispensare. Ad cuius conclusionis veri-
tatem tutandam omnes in omnia loca &
tempora parati sumus. In quorum fident
has scripimus, aliaq; nostræ Vniverstitat-
is ac facti venerabilium Theologorū Col-
legii sigillo munivimus, solita nostra gene-
rali subscriptione signantes. Bononiæ in
Ecclæsia Cathedrali, decima Junii. Anno
domini M.D.XXX. sub diuī Clementis VII.
Pontificatu.

Censura facultatis sacrae Theologiae
alme Vniverstitatis Pataien.
Testantur, qui Catholicam fidem aſtrui-
unt, deum Opt. Max. legis veteris pre-
cepta

cepta filiis Israel ad exemplar vitę, ac morum nostrorum institutionem ore proprio tradidisse, eundemque trabea humanitatis indutum, redemptorem omnium factum, nouum testamentum condidisse, & nedum propter hoc, sed ad dubia quęcunque emergentia remouenda, dilucidandaquę nobis misericorditer condonasse. Quę ad nostri perfectionem enucleata fructus vberes conferunt & salutares. Nostrum semper fuit, eritquę per secula (vti christicolas decet) huiusmodi cœlebratissima summi opificis instituta sectari, & in quibusque dubitationibus, ac arduis quæstionibus supernaturali lumine freti, nostrum proferre iudicium, vbi res ipsa optimè considerata, multisquę hinc inde demonstrationibus, atq[ue] patrum authoritatibus mature declarata fuerit, temerē, quoad possumus, nihil omnino iudicantes. Cum igitur nos quidam oratores clarissimi suppliciter exoriant, vt subsequentem casum diligentissimè perscrutari dignaremur, atque nostram ferremus exinde sententiam, soli veritati simpliciter attendentes. Quia ex re omnes hujus almæ Vniuersitatis Doctores Theo-

logi in simul conuenimus, re ipsa prius per nostrum quemlibet particulariter propriis domibus examinata, summaq; cum solertia enucleata, mox in vnum redacti, cuncta considerauimus, examinauimus, omniaq; sigillatim ponderauimus: argumenta quæcunque contraria, quæ fieri quoquo modo posse putauimus, adducentes, atque integrimè dissoluentes, necnon Deuteronomicam dispensationem de fratribus suscitan-
do semine, & reliquas omnes rationes atque sententias oppositas, quæ ad id facere videbantur. Questio igitur talis fuit expo-
sita, An ex sola Sanctæ matris Ecclesiæ in-
stitutione, vel etiam de iure diuino prohi-
bitum fuerit, ne quis relictam fratribus absq;
liberis in vxorem ducere valeat. Quod si
utrobique fieri nequeat, cautū est, An Bea-
tiss. Pont. super huiusmodi contrahendo
matrimonio quenquam dispensare legitimè possit, Quo exactissimè (vt dictum
est) seorsim, publiceq; discusso, ac pro vi-
ribus dilucidato quæsito: dicimus, iudi-
camus, decernimus, attestamur, atque ve-
ridicè affirmamus matrimonium huius-
modi, tale coniugium, & tales nuptias nul-

las esse , immo detestabiles, atque execradas
Christiano cuilibet esse prophanas , & vt
scelus. abhominandas, crudelissimis pœnis
iure naturæ, diuino, & humano clarissime
prohibitas esse . Nec beatissimum Pont.
cui claves regni cœlestis a Christo dei filio
sunt collatæ , vlla ex causa posse super tali
matrimonio contrahendo quenquam iuri-
dicè dispensare . Cum illa, quæ sunt a iure
diuino prohibita , non sublînt eius pote-
stati, nec in illa gerit vicem dñi , sed solùm
super ea, quæ sunt commissa iurisdictioni
hominum . Ad cuius sententia , ac con-
clusionis veritatem tutandam , & eiusdem
certissimam defensionem , omnes nos vna-
nimes semper & ubique parati sumus . In
quorum fidem has nostras fecimus, aliae-
quæ Vniuersitatis nostræ ac sacri reuerendo-
rū Theologorū collegii sigillo solito cōmu-
niuimus . Datū Paduae in Ecclesia Heremi-
tatu S. Augustini, die primo Iulij. M. D. xxx:

Censura Almae Uniuerſitatis

Tholosana.

Tractabatur in nostra Tholosana Aca-
demia perq; difficilis quæſtio , Liecat
D.iii. ne

ne fratri eam, quæ iam olim defuncto fra-
tri vxor fuerat (nullis tamen relictis libe-
ris) in matrimonio sibi coniungere . Ac-
cedebat & alius scrupulus , qui nos potissi-
mum torquebat , Si Romanus Pont. cui
est commissa gregis Christiani cura , id sua,
quam vocamus dispensatione permittat:
tunc saltem liceat . Ad utramque quæ-
stionem cogitandam Doctores omnes re-
gentes , qui tunc Tholosæ aderant , coegit
Rector in consilium . Neq; id semel tan-
tum , sed etiam iterum . Quippe existi-
mans præcipitari non oportere consilia , in-
digereq; nos tempore , ut aliquid matutiuū
agamus . Demum quum in unum locum
conuenissent omnes tum sacrarum litera-
rum disertissimi interpres , tum utriusque
censuræ consultissimi , deniq; qui quavis
in re & iudicio , & oratione viri fœlicibus
ingeniis non mediocriter exercitati essent ,
ac se se faciosanctis Conciliis parere velle ,
sanctorumq; patrum haud quaquam piis
animis violanda decreta imitari iurassent ,
& unusquisq; suam sententiam protulisset ,
atque in utramque partem diffusè decer-
tatum esset : tandem in eam sententiam

sic fræquentius itum est, vt vno omnium
ore alma nostra vniuersitas animis sinceris-
simis, nulloq; fermento vitiatis censuerit,
iure diuino pariter & naturali vxorem re-
lictam fratris sui nemini licere accipere.
At postq; id lege eadem non licet, respon-
sum est, non posse Pont. aliquem ea lege
soluere. Nec huic sententia refragari po-
test, quod cogeretur olim frater uxorem de-
mortui fratris accipere. Nam hoc figura
erat, atque vmbra futurorum. Quæ om-
nia adueniente luce, & veritate Euangelii
euanuerunt. Hæc quoniam ita se habent,
in hanc formam redigimus, & per nota-
rium, qui nobis est a secretis signari, sigilli-
quæ autentici eiusdem nostræ almæ Vni-
uersitatis iussimus appensione communiri.
Tholosæ. Kal. Octob. Anno a Christo
nato. M. D. xxx.

OMitto hæc infinitas præterea Doctissi-
morū virorū censuras, omnes eadem
sententia & eisdem fere verbis conscriptas,
quorum plerique etiamsi Papæ alumni, in
ipsa Italiz luce versati essent, verbis tamen
seuerissimis huiusmodi nuptias detestati-
-busq; E.i. sunt

sunt, etiam tum cum Pontificis autoritate
sunt contractæ, cum eas dixerint contra na-
turæ legem, contra ius diuinum & huma-
num iniri, fœdas, horrendas, abominan-
das esse. • His si tu nihil tribuis, si tuum
vnius iudicium istis omnibus anteponas,
nimiū te amas, si mihi istæc fideliter recitá-
ti non credis, iam cum in transmarinis
regionibus sis consule illarum Academia-
rum Annales, si id longum aut fastidiosum
putas in Angliam redeas, ego tibi ista in
historiis nostris & monumentis religiose
seruata cōmonstrabo. Nihil hīc truculen-
tum est, nihil sœuum & sanguinarium: fer-
rum flammamq; præsertim in Religionis
& cōscientiæ causis nemini minitamur.

Altius in hanc causam descendam, ne
quicquam loci hominum impurissimorū
suspicioni & inuidiæ relinquam, obiciam
ea non modò quæ tute fortasse posthac di-
ceres, sed ea quæ diabolus ipse mendacii
& caluniaæ pater tibi & tui similibus iam
antea suggesserit. Dices credo istas fere om-
nes Academias in hanc sententiam eo li-
berius ituisse, quod questionis subtilitate
efficit circumventi, quandoquidem illis
persua-

persuasum erat Catherinam ab Arthuro
principe carnaliter cognitam fuisse, cum ta-
men non esset. Quid hoc potest vanius,
aut stultius excogitari? & tamen quid po-
tuit astutius & difficilius obiici, cum illius
probatio ab omni verecundia sit longè ali-
enissima? Non soletis credo Papistici, cum
liberis operam datis testes conuocare, aut
singraphas summo mane de eo confidere,
aut id sigillis vestris, aut in perpetuam rei
memoriam coram librario recognoscere.
Si ista requiritis testimonia in iis rebus,
quas natura solertissimè contexit atque
abdidit, quæ Paulus, quæ ipse Christus viri
& mulieris secreta appellat, nihil vobis pro-
bare possum, neque si possem vellem: sin
verò eas probationes admittitis, quas na-
tura patitur, quas ratio suadet, quas vere-
cundia permittit, sic vobiscum agam. Ho-
mo iuuenis, flos ipse, per totos quinque
menses fœminæ formosissimæ, in ipsa iu-
uentutis flamma, matrimonio coniunctus
erat: audiuit, vidit, erat vna quacum cupie-
bat maximè, amplexabatur, osculatus est,
concubuit: carnalis ergo copula accessit.
Nam (ut inquit Seneca) iuuenilis ardor

E.ii. impetu

impetu primo furit. Et illam legem in
membris nostris naturaliter habemus, ni-
hil ut sit naturalius quam maris & fœmi-
næ coniunctio. Deinde cum homines con-
firmata ætate graues, nonnunquam decre-
piti, aliquando cæci iis se flammis circum-
ueniri patientur, quæ (ut inquit M. Cicero)
in mediis hominum visceribus exæstuant,
est ne credibile iuuenem, delicatum, rati-
one ætatis genio indulgentem, promptum,
agilem, lasciuientem, veneri illius ætatis
deæ suauissimæ bellum indixisse? nihil ne
voluptati, nihil naturæ legibus concessit?
Cum senes deliri, vinclati, insensati, mona-
chi, heremita, papæ, id faciant cum non
debuerint, id homo florente ætate non fa-
ceret cum liceret? Et cum alii fustibus,
carcere, flagellis, cruce, prohiberi non pos-
sint, ille Cerere, Baccho, forma, lectulo, al-
lici non poterat? Hic mecum fortasse Le-
genda vel træ miraculis pugnabit, in qua
legitur nonnullos Reges (etiam istius Regni
aliquot) post nuptias multis annis virginit-
atem & pudicitia vtrinque conseruata, cum
vxoribus concubuisse. De pudicitia cum
Paulo consentio, de virginitate yix audeo
affirmare.

affirmare. Sed ut illa fuerint summi dei
miracula & mysteria , est ne igitur necesse
idem in Arthuro principe multis post sæ-
culis contigisse ? si creditis , cur illum san-
ctis vestris non interseritis ? cur illius con-
tinentiam legendis aureis aut potius plum-
beis non commendatis ? Id fortasse facie-
tis posthac , cum nemo sit qui vos viua
voce reprehendat , aut nemo tam sapiens
quin id credat . Interim quantum se con-
tinuerit , ex nostris Chronicis & hodierno
viuentium sermone recognoscite .

Ea nocte qua primum Arthurus cum
Catherina concubuerat , summo mane po-
tum efflagitabat : quod cum vnuſ atque
alter audiret qui eo familiariter vtebantur :
Quid est (inquiunt) nobilissime princeps
quod tantam magis in isto tempore fitimi
quam vnuquam alias contraxeris ? quibus
ille , (absit interim verbis intuere cunctia)
me ne putatis (inquit) summo labore fes-
sum & fatigatum non esse , cum vna nocte
per medium Hispaniam peregrinatus fu-
rim ? Sic sane iuueni de vxore nobilissima
Hispaniarum stirpe prognata iocari pla-
cuit . Eum qui tale aliquid commemorat
E.iii. non

non procul putem abesse, ut faciat, nec tam
sanctum esse vt se contineat, qui de Ve-
neris mysteriis iocari delectet, cum ex a-
bundantia cordis os loquatur. Sed quor-
sum in istis insistimus? nihil illi credamus,
fingamus illum vel Endimionis somno ita
obdormisse, nunquam vt cum illa euigi-
larit, vel ita stupidum & insensatum fuisse
nihil vt commoueri potuerit, negemus illi
carnem & sanguinem, detrahamus omnes
animi affectiones, nihil habuerit concipi-
scentiaz, voluptates spreuerit, oderit, con-
tempserit, tamen & quid ipse dixerit au-
disti, & quid alii omnes crediderint (nisi
iam antea legeris) non a me solùm qui ista
diligenter sum perscrutatus, sed ex nostris
Chronicis, ex diligentissimis illorum tem-
porū Symmictis, immo ex ipsis Catherinæ
familiaribus & domesticis exaudies.

Cum ita diuinæ sapientiæ videretur, in
cuius manu sunt omnia, quiq[ue] fata pro-
arbitrio trahit atque retrahit, vt Arthurus
summæ spei princeps supremum diem obi-
ens vitam cum morte commutaret, Henri-
cus illius frater, qui iure hæreditario prin-
ceps Walliæ debebat esse, plus uno mēse eo
honore

honore caruit , quoniam Catherinam ex
Arthuro grauidam fuisse non solùm om-
nes illius familiares suspicabantur, sed ipsa
etiam Catherina id valde speraret, adeo ut
ne vel Henricus iusta dignitate spoliaretur,
vel hominum animos vana spes diutius oc-
cuparet (grauius enim vulnerant quæ diu
expectata non contingunt) mulierum qua-
rundam indagationi & iudicio res com-
missa est , quæ cum illam impregnatam
non esse affirmassent , Henricus fratriis ti-
tulo & honore Wallico donatus est . Hoc
illius temporis iudicium, istius sæculi ca-
lumniis & astutissimis Satanæ machinis
quis non anteponet ? Quid quod ipsa Ca-
therina (singularis conscientiae foemina ni-
si hac vna in re honori suo nimium tri-
buisset) cum pontificiam dispensationem
haberet ut Henrico nuberet, nouum quod-
dam indulxum a Papa impetrabat, quoni-
am in priori illo diplomate ista clausula
non erat (*Licentiam damus etiamsi fortasse cog-
nita fuerat.*) O singularem spectatissimæ
foeminæ virtutem , quæ nec aperte de dig-
nitate sua aliquid remitteret, nec veritatem
tamen intimo corde defixam penitus dissi-
cipila

mulare poterat. **O**mille testes conscientia, quæ verum quantumcunq; abstrusum tandem profers, nec ea semper latere patetris quæ summo artificio recondita videbantur. In illa foemina nihil optari potuit sanctius, nihil melius desiderari, nisi quod ea quæ contra dei legem & naturæ fuerunt, Papalibus indulgentiis remitti posse existimaret.

Hic tu rursus fortasse quæres, quæ ratio sit cur nequè Rex, nequè alius quisq; de ista re ante tot annos dubitarit, & an omnes Regni consiliarii adeo insipientes fuerint, ista ut præuidere non potuerint. Quid tibi ego respondeam nisi illud antiquum? fata volentes ducunt, nolentes trahunt. Erat fortasse aliquid deo in arcanis quod non dum contigit, aut quod nos per humanam imbecillitatem (si forte euenierit) videre non possumus. Tota ferè Anglia eò superstitionis & tenebrarū post diurna Papæ præstigia peruererat, minimè ut dubitarent quin contra fas nefasq; dispensare posset: & qui inter reliquos prudentiores erant, quiq; errorem hunc facile depræhendere potuissent, si quæstio aliqua

aliqua exorta fuisset, ita animum ad Cathé-
rinæ dotem adiecerunt, vt quid licitum aut
illicitum esset minimè cogitarent. Id v-
num iam tum illis erat ante oculos qui
Reipub. clauum tenebant, magnum fore
publicis regni vestigalibus detrimentum,
si illa cum extero principe coniuncta tan-
tas pecunias è regno abduceret. Ita prin-
ceps huius sæculi Mammona iniquitatis
oculos omnium perstrinxit, prius vt vide-
rent quid è Repub. esset, quam quid Scrip-
turæ imperarent animaduertere poterant.
Et homines mundani in communi causa
mundum hunc infetiorem cœlo prætule-
runt. Quid nunc ais Sandere, num te
teriori lapsum fateberis, an potius relue-
tante conscientia calumniari, cum dicas
Henricum octauum Angliæ Regem Pon-
tificis Romani potestatem ex Anglia eie-
cisse, vt Annam Bollenam in Catherinæ
vxoris locum introduceret, cum idem mille
conscientiæ furii, mille suspiriis atque la-
chrymis (vt ipse publicè testatus est in Aula
Dominicana) vitæ sociam tā charam, tam
pulchram, tam omni ex parte amabilem
deserere inuitissimè cogeretur? Sed quid
tibi

F.i.

titul

tibi venit in mentem ut dicas id Annæ
Bollenæ causa & amore regem potius fe-
cisse (nam id dicere vis dum inepto vo-
tabulo introducere aīs) quām causæ æqui-
tate & conscientia fretum , cum tamen id
illi ante in animo erat, quām illam per æ-
tatem amare potuerat . Hæc tibi fortasse
admiranda videntur homini in nostris re-
bus inscio, sed sunt sane verissima . Et ne
tibi aliquid de meo videar effingere (qui
non soleo ita temere affirmare ut tu) tem-
pus tibi ostendam quo cœpit Catherinæ
matrimonium in dubium venire , locos
notabo, occasiones addam, quibus iste pri-
mum scruples in Regis animum iniectus
est : authores Tragædiæ nominabo, nihil
si fieri possit pretermittam, quod tu a me
possis querere , aut si id iam festinando
breuitatis causa non faciam , alias memi-
nero si opus erit , & tu efflagites . Non
enim me latet istum iam antea sermonem
quo tu nunc vteris in circulis & conui-
uiis liberius exiisse, quosdam etiam fortasse
Romani fastus asseclas & parasitos in a-
liorum gratiam, quod ipsi nescirent, furtim
scripsisse : sed hominem Anglum , grauem

Iurisconsultum , historicum , Theologum ,
id in Ecclesiæ Monarchia scribere , quæ
pura , integra , inuiolata , siue macula , sine
errore , sine vanitate debet esse , semper pu-
tabam incredibile . Tu itaque Catheri-
nam putas repudiatam ut Anna Bollena
introduceretur , ego vero illam in ea causa
fuisse ut repudianda videretur doleo , hanc
diuino concilio introductam credo . Quid
enim potuit fœlicius a deo concedi quam
ut Anna Bollena Regi nupta vniçam toti-
us orbis Phenicem pareret , id est Reginam
tanta virtute , pietate , prudentia , miseri-
cordia , ut eam omnes boni ament , mali
reuereantur , hostes laudent , ciues admi-
rentur ? Quid quod illa quoties ad il-
lam exterarū gentium Oratores accedunt ,
tanta eos literarum & linguarum varietate
excipiat , ut tanquam Medusa homines in
saxa admiratione commutet ? Quid ego
de illa dicam , cui tam impar est orati mea ?
cuius virtutes si poeta præstanti aliquis in-
genio fictis conquisitisq; sententiis vellet
exprimere , nullas quæ in ea non essent re-
perire posset , multasq; in illa penitus de-
fixas atque inherentes præteriret . Huius

titus magistrum homo in tuos ciues integratius,
in patrem impius, in principem inofficio-
sus, tam miserandi repudii causam facis,
cum illius prima occasio Henrico nihil de
ca re formante, & Anna Bollenaiam tuim
in Gallis agente, ab exteris nationibus pri-
mum profluxerit, immo ab illis quibus
Catherina nomen summo in honore ha-
bebatur. Longius enim quam putabant
res serpere occiperit, & incenso semel igne
flamas suffocare non poterant. Cum
enim unicam Catherina filiam haberet, ea-
quæ iure nostro cōmuni regni iam tum hæ-
res esset, Hispani homines in suis rebus
acuti & perspicaces, cum in Anglia fœ-
minas succedere satis cognoscerent, diu
multumq; consultabant, quibus demum
modis Imperatorem Romanum cum ea-
dem matrimonio coniungerent, dumque
multas rationes inirent quibus id effice-
rent, unus tandem inter cæteros ingenio
atque sapientia excellens dubitare videba-
tur num Catherina esset legitimè nupta,
& proinde an Maria esset legitimè nata,
postrem etiam si de eo iam tum nulla
questio esset, tamen si Hentricus sine filiis
dece-

decederet , & ex illis nuptiis Regni emolumenta ad exterios peruenirent, non dubitabat quin Angli (quum satis essent ad rem attenti , & præsertim cum principem peregrinum valde non amarent) & de vniuersitatis natalibus , & de alterius nuptiis satis multas quæstiones mouerent . Hæc in illo concilio non erant ita religiosè tecta & cœlata , quin fama , ut est velox & loquax dea) eadem in Angliam ad Volsæi aures adduceret . Ille homo impurus, vafer, corruptissimus , & Hispanis infensus, quia Archiepiscopatum Toletanum obtinere non poterat, & Reginæ exosus , quæ illius superbiam & libidines sæpen numero reprehendebat, istas occasiones statim attriuit, & conscientiæ umbraculo fretas, regis animum vitæ anteactæ stimulis confudit.

Quieuit tamen paululum Rex & in re tamen magna respirandum putauit . Cum ecce subito eadem quæstio in Galliis renouata est, cum eadem Maria Catherinæ filia Dnei Aurelianensi desponsata foret . Quas quotidie nuptias cum Volsæus pecuniis Gallicanis quotannis corruptus efficere debuisset, tanta rursus de Catherinæ matru

monio dubitatio erat , vt incertæ successi-
onis spei credere Gallus non auderet . Id
itaque negotium a Galliarum Rege cum
magna pecuniæ vi Volsæo datum erat vt
omissa Aurelianensis mentione , Regis ani-
mum tantis conscientiæ terriculamentis
exagitaret quòd fratri vxorem duxisset ,
vt dimissa Catherina animum ad illius so-
rorem Alenconiaæ Ducissam posset adiice-
re . Hoc Volsæus & nummorum cupiditi-
tate & Reginæ odio incensus iterum agre-
ditur , Regem eo doloris & miseriæ , perlu-
dendo adducit , non modo vt de regni sui
successione (quo nihil in hoc mundo anti-
quiùs habuit) sed prope etiam de salute &
regni cœlestis hæreditate diffidere coegerit .
Rogat Rex quid in re tam magna tot an-
nis inueterata faciendum putaret . Re-
spondit Volsæus nuptias illegitimè con-
tractas legitimè derimendas esse : peccatum
ex proposito fore si iam cum sciret iniquas
esse in iniuitate persisteret : Papæ sancti-
tatem in hac re implorandam esse , ipse in-
terim diligentiam , consilium , auxilium
pollicetur : denique vt res minimè ficta aut
noua videretur , literas ad pontificem scri-
bit

bit in quibus causæ magnitudinem, fœditatem, impietatem ostendit, cumq; rem omnem ex animi sententia ferè confecisset: vedit Henrici animum, ad Galliarum Regis sororem (quod ille tantopere optabat) minimè propendere. Hic cum in magno dolore esset, nouas pontifici literas mittit, pœnitet quicquam de Catherinæ repudio conscripsisse, ipsum pontificem rogat, ut sententiam tanquam nauigium aliquod ex Reipub. Christianæ tempestate moderetur: secundas cogitationes prudentiores esse affirmat, mirificè concussam fore Papæ autoritatem, si quod Pontifex Iulius approbasset Clemens reiiceret, denique summas iniurias, summas tragædias inter Regem & Papam excitat. Sed hic tragædiæ finis erat: Papa propter iniurias & abusus iniuissimos è Regno electus, Volsæus propter astutiam & dissimulationem bonis interdictus, Regina cum summo Regis merore & lamentis ab illius thoro & consuetudine disiuncta erat. Rex igitur non vt Annam Bollenam introduceret (quę vix dū viro matura erat cum istos ignes incendere Volsæus primùm cœpit) sed exterarum

nationum opprobriis & rumoribus turpis-
simis lacessitus , perpetuis Volsçei suasioni-
bus tāquam cestris percitus , denique asper-
rimis conscientię stimulis exagitatus vxo-
rem dimisit . Sed satis iā hoc voluo saxum ,
pergamus ad reliqua .

Hanc Pontificiam potestatem (inquis)
Regina Maria Catherinæ filia vt desereret ad-
duci nunquam potuit . Nunquam ne potuit
adduci vt desereret ? vnde id intellexisti ?
semper ne illi ante oculos atque adeo ad
manum astitisti ? eras ne iam tum illi a
consiliis cum primūm rerum potita om-
nes regni ordines ad se alliceret ? cum sua-
uissimis verbis turbas omnes quę impen-
dēre videbantur placare conaretur ? Nun-
quam ne audisti eam Freminghamię sancte
pollicitam esse , se nunquam Papę authori-
tatem intra regni istius fines admissuram ?
si hoc non est deserere quid tandem vox
illa significat ? At admisit (inquis) : fate-
or , at promissum violauit : at melius est
(aīs) istiusmodi vota rescindere , at id ego
inficior : & quantumuis esset verum , non
probas tamen minimè deseruisse . Addis
deinde adduci non potuit vt desereret etiamsi

mors

mors illi, diuete Henrico, ob eam causam intentata
fuisse. Tu hercle si saperes Henrico mor-
tuo id factum dixisses, quod probabiliorem
populo orationem faceres. Nam errare hu-
manum est, crasse & turpiter hallucinari
belluimum. Sed O tempora, O mores, quid
hodie non singitis, non modo in Regum &
Rerum publ. causis, sed in ipsis etiam religi-
onis momentis? Quis istam necem Ma-
rie intentauit? quem mihi (cujus de eo fin-
gendo quatuordecim iam annos studue-
ris) nominabis? patrem ne? At quis vnu-
quam carnem suam odio habuit & alium
ne aliquem? at quis viuente patre tantum
facinus facere est ausus? Quas historias,
quos Annales, aut potius quas fabulas a-
niles narras? Sed satis scio quid sentias
si vera posses dicere: Henricus cum Cathe-
rinam repudiasset & Annam Bollenam in
vroxem duxisset, diuino beneficio nata est
Elizabetha summae spei filia. Hanc Hen-
ricus principis titulo & honore insigniri
& ab omnibus coelebrari precepit. Quod
cum Maria, etiam atque etiam pertina-
cissime facere renuisset, egit primum cum
ea verbis pater, ut obtemperaret, deinde

G.i. cum

cum nullo modo resipisceret, supplicii mi-
nas addidit, de morte verbis nullum
quod tamquam legerint aut audierint: neq;
est credibile cum contra naturam esset.
Rex ergo Mariæ sororis honori & patris
præceptio indecorè reluctânei succensuit,
mortem non intentauit quia Papam non
deseret. Nihil enim viuente Henrico, ni-
hil regnante Edwardo sexto publicè pro-
fitebatur, quod contra constitutas de reli-
gione leges esset. Pergis deinde. Cum
igitur Deus Mariam regno Anglie præficiasset,
illa bonorem sedi Apostolicae debitum publico reg-
ni assensu reddendum curauit. Debitum tu-
illum honorem appellas, quem omnes An-
glie Reges saltem qui sapientiores erant,
illi tamquam bolum e fauibus extorse-
runt? si etiam totum Angliae regnum &
diadema regium dedisset, isto modo debi-
tum etiam fuisset. Sed bene mehercule
cecidit, quod honorem debitum publico
regni consensu tributum dicas: nam si id
publicus regni consensus dare potuerat,
cur etiam non poterat adimere? iuxta Reg.
juris. Nihil tam naturale est quam eo-
dem genere quodq; dissoluere quo colli-
gatum

gatum est , ideoq; verborum obligatio ver-
bis tollitur, nitidus consensus contrario cohi-
sensi dissoluitur . Sed hanc tu fortasse di-
ris ciuilis Regulam leguleius dices in spi-
ritualibus non tenere , & quasi Papā ma-
trimonium cum Anglia contraxisset , quos
Deus (inquies) coniunxit , homo ne sepa-
ret . Ego contra dicam quos deus separa-
uit homo ne conjugat . Hic si tu ad
Ecclesiæ primatum configrias , quam poli-
tica prudentia non ius diuinum construx-
it , si antiquis me rationibus obtundas ;
ego te antiquis responsonibus retundam :
si Petrum nominaueris , ego Paulum con-
tinuo memorabo ; si Scripturæ locos adfe-
ras , eosdem in te retorquebo ; si doctores
subsidiarios adducas , ego illos tibi inimi-
cos faciam , si Ecclesiæ autoritate virgeas ,
cum puram & primitiuam sentias , pro me
facis (erant enim omnes Apostoli in sua
diocesi viri primarii , & debitum illum
quem dicens honorem habebant) sin vero
corruptæ & depravatae Ecclesiæ adhærescas ,
quæ aliquando biceps , nonnūquam triceps
eris , ut Janom aut Cerberum ab inferis redi-
sus occidatur : quis poterit ergo ullam te dig-
nitud

nam iudicabo, & tantundem illi quantum
tibi hunc fido sensu, sine ratione, sine au-
thoritate dicent. et edam. Sed ad te re-
deamus. oibz suis angelis miserebam alius ei-
us Maria (inquis) sine liberis mortua cum
Elizabetha Anna Bollene filia Regum obtro-
num occupasse, mox de rei cedula Romani Pon-
tificis auctoritate cogitare ceperit. Addis eti-
am (net iniuria). quod ego sane serio dixi.
sem nisi id tu homo facetus per ludibri-
um addidisses. Patris enim iniurias &
periculum filia tam cito obliuisci non po-
tuit. Id sancte fecit quod illius maiores
se penitentem factitarunt, non ita (quod
sciam) severis & expressis legibus, quia
Papaemptobitas nunquam alias tam a-
perta & expressa erat, nec adeo importuna
& pestifera illitus tyrannis apparuit. Sed
vide abscondit (quod te sat scio ignorare)
quid mihi in re, & causis levioribus non
nulli istius Regni principes de Papae po-
tentiae fecerint. Imperante Edwardo al-
lis nominis primo qui de Scotia toties
etiamplius caput pontificis Romani li-
bero longius in Anglia serpente, si co- y se
pridesset, vel Sacraudotia plenaque in suo tri-
man .ii.5. bules

bus pro animi libidine conferret. Quo-
circa ne ex illa scintilla ingens flamma
eretur, statutum Carleolensi eautum erat
cum Rex triginta iam annos regnasset; ne
huiusmodi iurisdictionem in Anglia Pa-
pa exerceret. Non ita multo post cum
in ciuem quendam Pontificis Romani ex-
communicationem quidam denuntiasset,
imperauit Rex ut in crucem tolleretur, &
dilaniatis membris turribus imponeren-
tur, quod e vestigio factum esset, nisi reg-
ni Cancellarius homo pius a Rege impe-
trasset, ut exilio hominis stulti & insani
contentus esset.. Quid dicam de Edwar-
do tertio, & Henrico quarto? quibus regi-
nantibus, cum Papa quosdam excommu-
nicationis sententia configeret, & propte-
rea in iudicio state non posse putarentur,
ab ipsis regni iudicibus aperte pronuntia-
tum erat, de regni nostri iure & consuetu-
dimibus nullas istiusmodi extraneas excom-
municationes alicuius unquam momenti
fuisse aut in posterum esse debere: Sed eos
grauiissimis suppliciis afficiendos qui istius-
modi sententias executioni mandarent
- enim **I**stam illorum principum seueritatem

G.iii. quis

quis non videt eō grauidem fuisse, & quo-
niā summum periculum impendēre vi-
debant, si contra antiquissimas Britannicā
consuetudines extraneā potestas paulatim
inualesceret, & quoniam huic insolentia
maiores suos s̄epius restitisse meminerunt.
Nam cum Henricus eius hominis tertius,
post turbulentissimas patris tempestates re-
rum in Anglia potiretur, omnesq; Regni
ordines de rege reginaq; coronandis ad
Cœnobium Meritonense conuenirent: in-
cidit tum forte quæstio, num filius ante
nuptias procreatus per subsequens matri-
monium legitimus fieret. Rēs primū ad
Episcopos delata est, cumq; ab eis quid
sentirent quereretur, responderunt se non
posse illegitimum pronunciare, nisi id in
Ecclesiaz Romanaz præiudicium facerent.
Regem itaque regniq; Dynastas impensè
rogabant, ut in illam sententiam irent.
Reclamarunt omnes statim proceres, an-
tiquissimas se patriæ suæ leges exterarum
nationum constitutionibus subiici nolle,
nec quicquam in cuiusq; gratiam commu-
tari. Hominēs mehereculē tandem sapi-
entes, qui nunc demum probè memine-
runt,

runt , quibus bellorum fluctibus , quām
misera & infanda strage , & ipsi , & eorum
partes agitati essent ; cum non ita pridem
Pontificis Romani autoritatem contra
Iohannem Angliæ Regem defenserent . Re-
iam tum recenti , & exulceratis adhuc mul-
torum animis obliuisci non poterant , qua
astutia , quibusq; artibus Papa per Pandul-
phum Legatum plebem in conciues , fili-
os in patrem , subditos in regem concitas-
set : ne id quidem excidet , Galliæ prin-
cipem in Angliam immissum , totam In-
sulam spoliis expositam , coniurationem
ab hominibus Ecclesiasticis initam , ipsum
denique regem veneno sublatum . Hinc
credo antiquissimas Angliæ leges enatas
esse , ne quis Romani Pontificis Legatus
aut alius religiosus regni fines ingredere-
tur , nisi solenni prius sacramento promi-
sisset , se nihil inferre quod aut ipsi Regi
aut regni legibus & consuetudinibus de-
rogare possit , aut ipsius pacem quoquo
modo infringeret . Quod si maiores no-
stri in istis legibus conseruandis tam fuis-
sent animosi & constantes , quām erant in
promulgandis prouidi & sapientes , nec

G.iiii. Roma-

Romanum nomen in Anglia tam perua-
gatum vñquam fuisse, nec in eodem re-
uiciendo (cum iam præscribere &c. vñca-
pere sine bona fide Papa volebat) tante
tragædiæ excitatae essent. Utinam pro-
fecto Gulielmi cognomento Rufi exempli-
plum imitati essent, qui ut principiis ob-
staret Archiepiscopis, & Episcopis suis vi-
ua voce edicere in hæc verba solitus est;

Math. P. 4.
ris. An. 1094
*in historia
minori.*

ne ad Curiam Romanam vel ipsum Papam re-
spectum aliquem haberent, presertim cum iam a
vestigis beati Petri videantur Romani Ponti-
fices (præmÿs inhiantes) exorbitare. Ego mi-
hi (inquit) in regno meo parem dum viuam su-
stinere non possum. Magna meherculè vox
& eo ipso per quem iuraui herculè digna.
Huius pater Gulielmus primus, Rex An-
gliz, idemq; Neustriæ princeps (vti testa-
tur Rogerus Cestrensis) nullam Pontificis
authoritatem in hoc regno admitti voluit,
nisi quatenus ipse consensum præberet,
nec quicquam ibi definiri nisi quod ipse
prius approbasset, immo vero nihil de re-
bus Ecclesiasticis decerni voluit, nisi ipse
non solum interesset sed etiam præfueret,
vti iam olim de eo scripsit Sigibertus
Gembla-

Gemblacensis cuius hæc sunt verba. *Con-*
gregatum est (*inquit*) *concilium in vrge Ro-*
thomagensi præsidente Gulielmo Anglorum Rege
Normaniæ principe, & Johanne Archiepiscopo
Rothomagensi, & Odone Baiocensi Episcopo,
& Hugone Luxouiensi, & Michaele Abriu-
censi, Gilberto quoq; Ebriocensi, & Roberto
Sagienſi, in quo tam de negotijs Ecclesiasticis
quam de regni vtilitatibus diligenter tractau-.
runt. Idem quoq; Rex anno sequente multa
regno suo & Ecclesiæ valde necessaria constituit.
Erat itaque (vti hîc videre licet) Rex Angliæ
non solum patriæ pater, sed consiliorum
Ecclesiasticorum præses, vindex temerita-
tis Romanæ, propugnator religionis, nec
vllam habebant Episcopi iam tum autho-
ritatem, præter eam quam a Rege accep-
tam referebant. Ius testamenti probandi
non habebant, administrationis potesta-
tem cuiquam delegare non poterant, ne
ipſi quidem testamenta facere de iure com-
muni, dum id illis regnante Henrico ter-
tio concessum erat, & confirmatum vi-
uente Edwardo primo qui eandem pote-
statem Scotiæ Episcopis tribuit, quæ antea
Anglicis concessa erat. Vides itaque San-
H.i. dere

H.i.

dere post annum domini millesimum , &
(vt nos vulgo loquimur) post Conquestū,
omnes fere Reges (saltem qui sapientes &
animosi erant) Romano Pontifici vel a-
perte restitisse , vel illius libidini longius
debacchanti capreolos quosdam & ramus-
culos amputasse : qui tamen sic indies tan-
quam Hidræ capita repullularunt , nihil
vt magis Henrico octauo necessarium fu-
erit, quàm ipsum trunctum penitus excin-
dere . Veniamus iam ad ea quæ sunt in
ipsis Ecclesiæ nostræ cunabulis conscripta,
totū antiquitatis iter percurramus, & pri-
mum Saxoniorum temporum seriem ex-
plicemus . In quibus etiamsi omnia ob-
scuritatis plenissima sint , propter assiduas
Danorum & Noruegiensium iucursiones ,
cum tamen in nostro iure communi , Saxo-
nicæ leges sèpius recitentur , cumq; singu-
lari quorundam studiosorum industria ef-
fectum sit , vt multa hodie illarum mo-
numenta videantur : non dubito quin ex
illis poterit elici quam tandem Romanus
Pontifex authoritatem in hoc regno ha-
buerit . Extant adhuc Ethelredi, Edgari,
Edmundi , Athelstani , Inæ , Aluredi leges
fide-

fidelissimè conscriptæ , in quibus de fide
in deum , de pietate , de festis & fériis ; de
ritibus & ceremoniis , de baptismo , de
matrimonio , de fornicatione , de adulterio ,
de funeribus , denique de toto religio-
nis statu multa sunt exactissimè sapientis-
simèq; decreta , cum tamen de Papa ver-
bum ferè nullum sit . Si is iam tum Ec-
clesiæ nostræ caput fuisset , non dubito
quin istæc omnia ab eo constituta essent ,
sed illud certo certius est , illius Canones
decreta & decretalia recentissimis tempo-
ribus in Angliam admissa esse , & istis
conditionibus omnia quatenus antiquissi-
mis regni legibus nō repugnarent . Quodsi
Papa aliquid iam tum iurisdictionis hic
terrarum habuisset , homo omnium ini-
quissimus esset , qui Anglis Christianam
pietatem sincerissimè profitentibus nullas
suppetias tulisset , cum a Danis infideli-
bus aliisq; Barbaris plusquam ducento-
rum annorum bellis exhausti essent . Sed
& Pontifices iam tum suis limitibus con-
tentí erant , & reges qui in terris Imago
dei sunt , quique de Iure Angliæ personæ
mixtæ & spirituales appellantur , rerum

H.ii. spiri-

spiritualium & diuinarum curam habe-
bant, id quod locupletissime Rex Edga-
rus testatus est in ea oratione quam ille ad
Dunstanum Archiepiscopū reliquosq; reg-
ni Praesules & Sacerdotes habuit. Meae
sollicitudinis est (inquit) Ecclesiarum ministris
necessaria procurare , paci illorum & quieti con-
sulere , de quoru omnium moribus ad nos spectat
examen , si vixerint continenter , si honeste se
habeant ad ea quae foris sunt , si diuinis officijs
solliciti , si ad docendum populum assidui , si vietu
sobry , si moderati habitu , si in iudicijs discreti,
vobis itaque committo hoc negotium ut authori-
tate regia , & Episcopali censura turpiter viuen-
tes de Ecclesijs eyciantur , & ordinatè viuentes
introducantur . O verè Regiam vocem cui
omnes tanquam præcellenti obedire de-
bent , & cuius potestati omnis anima sub-
dita est . Quid quod toto tempore Saxo-
nico Episcopi a regibus inaugurati sunt
per inuestituram anuli & baculi , ut ex li-
teris Gulielmi Neustriensis ad Pontificem
Romanum ea de re conscriptis appetet?
Is quia Papalibus subsidiis atqué ope v-
sus erat cum primùm in Angliam veni-
ret , sperabat Papa magnam fore deinceps
in

in hac Insula authoritatem suam , aut saltem non minoris momenti quàm in regionibus circumiicinis esset . Quocirca ad Episcopatus & Sacerdotia animū quàm primū adiecit : quod cum ad aures regias percrebuisse, Papam Christianissimè admonuit , se contra antiquissima istius terræ iura facturum , si alienigenæ alicuius potestatem agnosceret , vel reiectis anulo & baculo, Romanam Pallæ ceremoniam amplecteretur . Huius vestigiis illius filius insistens Anselmo Pallæ inhianti acerbissimè minitatus est . Ulstanus etiam Wigorniensis Episcopus (vti testatur Matthæus Parisius) cum a Lanfranco Archiepiscopo Cantuariensi accusaretur, quòd litterarum imperitor erat quàm Episcopum decuit , & proinde ab eo sollicitaretur , vt de iure suo discederet, ego (inquit ille) me scio indignum illo honore , & proinde apud sanctum Edwardum regem eundem què Confessorem (a quo accepi) libens deponam : ad cuius cum postea sepulchrū & statuam accederet, baculum eidem reddidit , quòd quo miraculo exciperetur non dicam . Nota est historia , & ego prodi-

H.iii. giosè

giosè facta admirari potius soleo quàm dicere. Sed ad antiquiora veniamus.

Cum Augustinus qui vulgo Anglorum Apostolus dicebatur, circiter annū salutis 596. a Romano Pontifice ad Ethelbertum regem missus esset, ut cum bona illius venia fractis iam pridem Britannis nouos in fide spiritus adderet, qui per multas Walliae partes diuinam Religionem vīque ab aduentu Iosephi Aramathei semper retinuerint: mirabantur primū Britanni quid hoc monstri esset, quod Alienigena id muneris in se susciperet, & adeo erat incognitum Romani Pontificis nomen, ut quosdam ad illum emitterent, qui diligenter animaduerterent, num ex deo esset, num in humilitate & pietate, an in fastu & superbia veniret. Et quoniam eius spiritus altos magis quàm utiles putabant esse, etiam si Christianam in eo fidem facile & in optimam partem agnouerunt, religionis tamen illi habenas atque gubernacula ut traderent adduci non poterant. Illius se auctoritatē pro nihilo putare dicebant, cum septem iamdudum Episcopos ex suis, & unū Archiepiscopum haberent. Istis

commotus vehementer Augustinus , ad Regem se quamprimum confert , orat (cum illius causa in Insulam appulerit) ne tam grauem repulsam ferat , nec tam suam in eo authoritatem contemni suadet , quām regis maiestatem & Christi Ecclesiam : denique magnopere hortatur ne tantam Britonum temeritatem inultam patiatur . Rex iracundia iam statim in censu , Elfredo , genero suo Northanhumborum regi Pagano , ac Christiani nominis hosti nuntios mittit , orat ut ad Legionum urbem illi det obuiam , ut iunctis simul copiis , Britonum contemptum acerri mē vindicent . Cessit ea res Regi ethnico & Christiani sanguinis sipienti ex animi sententia : nam omnium opinionem celeritate sua vicit , cumq; ad manus peruentum esset , cecidere in eo prælio duo decim millia Britonum piæ Religionis & vitae integerrimæ , qui in diem tantum modo viuentes , labore manuum miseram vitam in Cœnobio Banaehorense sustentabant . Non libet hercle liberiūs post tot annos diuinare qualis iste fuerit Augustinus , cum Religionem Christianam pro-

H.iiii. fessus

fessus sit , nec omnino iam esset deprauata Ecclesia Romana , sed cum illum legam quadam magnificentia gloriose intrasse , ferro & flamma vsum esse , ad Archiepiscopatum breui spatio concendisse , id malum ex illis temporum tempestatibus tanquam hæreditario iure in Romanam Ecclesiam descendisse existimo . Nostræ tamen Angliæ ita deus semper propitius extitit , vt nec authoritas pontificia cum Augustino penitus intrauerit , & eo mortuo , Romanum nomen breui spatio vnâ cum illo extinctum videretur . Potuerit fortasse aliquandiu inter tot Anglosaxonum reges (cum septem numero essent) quandoq; reuiuiscere , & vt quisq; erat obtusiori ingenio , ita fortasse apertiores habebat aures ad illos Syrenum cantus (qui post quingentos annos in illa sede ferè non defuerunt) : nunquam tamen in uniuersum ita conualuit nequitia , vt eandem vel omnes simul amplecterentur , vel pauci ad annos aliquot retinerent . Nam & Britanni (qui fracti iam tum per omnes Walliæ oras sparsi fusiq; vagabantur) traditam ab Apostolorum temporibus disciplinam &

Religi-

Religionis formam mordicūs retinuerunt,
& Reges Saxonici posteaquam ethnicam
impietatem deposuissent , & ad deum con-
uersi essent , mirum & propè incredibile
est quanta pietate & Religione essent .
Multi Confessores , nonnulli Martyres e-
rant , omnes denique quoad poterant Lu-
cii Britonum Regis exemplū imitati sunt .
Qui cum diuino instinctu ad fidem Chri-
stianam adduceretur , ipse in se omnem
Religionis curam , omnem Ecclesiarum gu-
bernationem tanquam verus dei in suo
regno vicarius suscepit , id quod ex lite-
ris ipsius Romani Pontificis ad eundem
ea de re conscriptis appetat . Nam Lu-
cius iste cum diuinæ lucis radium in su-
am animam descendere perspiceret , & vt
oculorum sic mentis aciem cœlesti quo-
dam splendore illucescere , tamen vir dei
ita sibi non placuit , quin de re tanta ali-
os quoquè consulendos putaret . Et quo-
niam regiones vniuersæ adiacentes scrip-
turas sacras aut tum perfectè satis non re-
cepissent , aut propter barbarorum incur-
siones publicè profiteri non auderent : e-
misit legatos quosdam qui ab Eleutherio

I.i.

Romano

Romano Pontifice peterent, ut eas illi leges & viuendi formulas non dignaretur transmittere, quæ in illa Romana iurisdictione iam tū erant usitatissimæ. Quibus Eleutherius in hæc verba rescripsit.

Petistis a nobis leges Romanas & Cæsaris vobis transmitti, quibus in Regno Britanniae uti voluistis. Leges Romanas & Cæsaris semper reprobare possumus, legem Dei nequaquam. Suscepistis enim nuper miseratione diuina in regno Britanniae legem & fidem Christi, habetis penes vos in regno vestro utramq; paginam, ex illis Dei gratia per consilium regni vestri sume legem: vicarius enim Dei estis in regno vestro iuxta prophetam regium. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus oleo letitiae præ confortibus tuis. Et rursum: Deus iudicium tuum Regi da. &c. Et paulo post. Gentes Regni Britanniae & populi vestri sunt, eos disbos debetis in unum ad concordiam, pacem, fidem, ad legem Christi, & ad sanctam Ecclesiam reuocare, fouere, manutenere, regere, protegere, & ab iniuriosis, maliciois, & inimicis semper defendere. Det vobis Omnipotens Regnum Britanniae sic gubernare, ut possitis cum eo regnare in æternum cuius vicarius estis in regno prædicto. O Pontificem verè pium,

O vi-

O virum dei , O Christi imitatorem pie-
tate , modestia , humilitate singularem , qui
non dixit , mihi subditi sunt Alienigenæ ,
ego sum supra omnia quæ fecit deus , ego
sum vniuersæ Ecclesiæ caput in terris : sed
in spiritu lenitatis , vos estis vicarius Dei in
regno vestro , habetis penes vos vtramq; paginā ,
inxit te Deus oleo letitiæ pre confortibus tuis .
Quid tibi ego infinita alia regum Britan-
nicorum exempla adducam , qui & ipsi su-
premam semper Ecclesiasticæ disciplinæ
potestatem exercebant , & post excussas Cæ-
sarum legiones & præsidia de Romana
potestate ne somnjarunt quidem ? Quid
tibi leges alias innumerabiles , quid Saxo-
nicas consuetudines , quid Normannica
diplomata , quid regias prærogatiuas com-
memorem , cum & nostrum idioma exte-
ris nationibus & iuris vocabula tibi ipsi
sint incognita , cumq; immensi volumi-
nis esset ea omnia gradatim recensere , que
de Pontificia autoritate rescindenda , a
maioribus nostris diligentissime sunt pro-
mulgata ? Quid hic addam quibus arti-
bus , qua astutia , quibus factionibus , quo
duce cœpit primūm Papalis authoritas per

multas Italiae partes serpere , deinde in alias regiones expatiari , postremo in istam Insulam tanquam in alterum orbem penetrare ? Non constitui in isto tempore prolixior esse quam necesse erit : panca ubi tantummodo degustanda præmittam , reliqua cum opus fuerit deinceps perseguar . Satis nunc erit in ipsis Lucii , & primitiæ puritatis vestigiis insistere , aut si id parum est , satis erit totam Regum Britannicorum & Saxonum seriem (qui homines erant religiosissimi) in Ecclesia instituenda consecrati . Horum omnium instituta , vitas , leges , exempla , cum illustrissima Reginha Elizabetha (qua est literatum excellentia) non ignoraret , cum satis cognosceret & quid iure diuino debebat fieri , & quid de Iure Britannæ licetum & consuetum erat , & quid illius Maiores ab ipsis ecclesiæ nostræ initiis semper fecissent : num illa dubitate poterat quid factura esset ? Cum istuc ipsum Pontificis Romani contra se testimonium vidisset , cum istas illius literas inter leges sapienti Edwardi saepissime commemoratas reperisset , cum quid actum erat anno dominum .ii.l

mini centesimo , quinquagesimo , sexto
planè perspiceret , num post annū domi-
ni millesimum , quingentesimum hærere
debuerat quid de Ecclesia Dei , & illius in-
stitutione faciendū erat ? Illa igitur cum
id fecerit quod iure diuino & humano
debuerat , quod illius maiores a primis rei
Christianæ initiis iustissimis de causis fac-
titarunt , quod omnes boni optabant :
non reiecit istam authoritatem importu-
nissimam , ne (vt tu dicis) suæ matrisq; ho-
norí derogatum esset , quam illa Cathedra
illegitimè nuptam pronuntiauerat : sed ne
in deum , in leges , in se ipsam , & in reg-
num peccaret .

Sed dic dū obsecro hoc rursum , pronun-
tiauerat ne Romana Cathedra Elizabethæ
Reginæ matrem Henrico regi legitimè nup-
tam non fuisse ? quo obsecro iure , quaue
iniuria , qua fronte ? aut quando id ab eo
factum est ? si ante nuptias id fecit , ego il-
lum posthac non Pontificem maximum ,
sed populi Romani Aruspicem putabo : si
post nuptias , imber erat post tempora fru-
gum illius sententia , & Phrygiae sapientiae
non absimilis . Electus enim ex Anglia ,

iure diuino & humano explosus , tum cum nullam autoritatem habebat , authoritatis suæ prærogatiua vti voluerat . Et cum pacatis nostris in rebus ita sceleris sui faces inflammasset , vt nos illum vix isto spiritu dignum putaremus , eiusq; mores adeo exosi essent , vt illius nomen e chartis omnibus & libris delendum existimaremus , ille tamen nostrarum rerum iudex esse voluit , & non modò populi , sed regum reginarumq; causas ex animi morbo & libidinis impetu tractare . Nam Henricus si non dubitasset quin Papa contra ius diuinum dispensare potuisset , si illum semideum agnouisset , si illius pedibus cervices supposuisset : illo non modò consentiente & suffragante (quod iamdudum fecerat) sed etiam pronuntiante & iudicante repudiata esset Catherina , Anna Bollena legitimè nupta diceretur , & quicquid Rex volebat præterea , firmum ratumq; fuisset . Verum posteaq; illius omnipotentia in dubium venit , & illæ nuptiæ quæ antea horrendæ dicebantur , factæ sunt legitimæ , & illæ quæ erant diuino concilio initæ , illicitæ statim sunt appellatae : denique malum

lum bonum, & bonum malum videbatur.
Pergis deinde. Ne igitur aut matrem ille-
gitimè nuptam , aut seipsum viuente adhuc pri-
ore regis coniuge illegitimè natam fateretur, ma-
luit sedi Apostolice in æternum stanti atque adeo
florenti repudij libellum dare, quām breui perituo-
ro honori suo quicquam detraxisse videri . Hic
ego Sandere modestiam & verecundiam
tua ætate & tuo gradu dignam requiro,
& nisi literis tuis & annis aliquid tribue-
rem , illis te orationis aculeis configerem,
facilius ut posses meminisse , quām sit ini-
quum te ista dicendi impunitate & petu-
lantia, in principum & Rerumpub. mo-
mentis vti . Vnde tibi sunt ita cognitæ
serenissimæ nostræ Reginæ cogitationes?
num illa tacitè tecum aliquando sensit?
num tuorum cuiquam istuc significauit?
non dices credo : quid igitur iūspectioni-
bus agis ? quid rumusculis in re seuera
contendis ? Ego quoq; si Christi vñctos
vellem tangere , si verborum & suspicio-
num licentiam in regum causis , subditis
& priuatis non indignam putarem : qui
minus dicerem Mariam Reginam Roma-
næ sedi honorem indebitum propterea red-

I.iiii. didisse

didisse, ne aut matrem illegitimè nuptam,
aut seipsam illegitimè natam fateretur?
Sed id inter nos iam interest, quod tu
plausus in causa fœdissima quæras, ego
offensiones in optima fugiam, tu viuenti
principi tuæ turpitudinis notam inureres,
ego iam pridem mortuæ (si mihi per te
liceret) libentissimè parcerem. Sed id tua
inſtitia factum est, vt ea iustissimè in te
retoqueri possint, quæ tecū tanquam cau-
ſæ tuæ propugnacula adduxisti, et ea est
historiæ tuæ impietas, vt ynius principis
laudi & honori consulere non possis, nisi
ſic cum altera agas, vt vnaquæq; ſententi-
ola vanitatis, erroris, ignorantiae plenilli-
ma ſit, tute interim læſæ maiestatis reus,
& grauifimo omnium ſcelere obſtrictus.
Sed quoniam in rebus tanti momenti ſu-
ſpitionibus pugnare non pudet, videamus
tandem quām veriſimiles ſunt ſuſpitiones
tuæ. Eſt ne credibile principem singula-
ri ingenii acumine, ſumma literarum ſci-
entia, ſumma ſapientia, cum iam rerum
potita eſſet, cum omnium ordinum con-
ſensu & admirabili lætitia coronata eſſet,
cum nec quisquām tam demens eſſet vt
contra-

contradiceret illius titulo , nec tam impius vt de illius natalibus dubitaret , nouas inimicitias , nouas Papæ quæstiones periclitari velle (quod erat metuendum si Papa eiiceretur) nisi conscientia , nisi veritas , nisi sacræ Scripturæ admonuissent , nisi omnes regni ordines propensissimi in illam sententiam fuissent ? Si iste metus illam exagitasset , si facto (vt ais) Papæ repudio illius fulmina metuisset , si vel matris nuptiæ , vel sua nascendi conditio eandem anxiā sollicitam tenuisset , melius poterat fortasse acquieuisse in Papæ amicitia & fœdere , quām in illius odio & contradictione : & si quicquam vel suæ causæ diffisa esset , vel nouas quæstiones pertimuisset , tūtiū in illius connubio (nam iuuat tuo more loqui) consopita essent omnia (qui nunquam claudit gremium cum auro & pœnitentia redeuntibus) q̄ in illius repudio , cum eo expulso & exterminato , ira & odio incensus (vt par est credere) antiquum virus euomeret , omnes quas posset calumnias excogitaret , a nullis conuitiis aut maledictis abstineret . Hic videre licet antiquum illud vulgo prouer-

K.i. bium,

bium , homines literarios non esse semper reliquorū sapientissimos . Nam quisquis sapit vt tu , idem tecum sentiet . Sed libet ne obsecro mecum recognoscere , quid septem abhinc annis hiis de rebus recen-tissimæ memoriæ Pius quartus egerit , vt vel te inscitia lapsus , vel inuercundia e-mentitum agnoscas ? Cum ita fortefor-tuna vñueniret , vt nobilis quidam Anglus in Curia Romana ageret , cœpit cum eo Pontifex iste Pius in multum sermonem incidere , quæ causa esset cur Elizabetha Regina illius autoritatem , atque adeo su-premę potestatis nomen e regno eiiceret . Respondit nobilis iste (vt erat homo sa-piens & literis instruētus) Anglorū Re-ginæ tam sacræ Scripturæ testimoniis , q̄ regni legibus persuasum esse , nullam illi-us esse in terra aliena iurisdictionem . Vix adduci possum vt illud credam (inquit Papa) cum sapiens , & literata sit Regina vestra , sed illam suspicor Apostolicam se-dem summo odio insectari , quod illa Ca-thedra contra matris illius nuptias pro-nuntiauit . Si id in causa est , ego illi me-am alstringo fidem , me illam sententiam

non

non modò tanquam iniustam retractatum,
sed in eius gratiam quęcunq; possum
præterea facturum , dum illa ad nostram
Ecclesiam se recipiat , & debitum mihi pri-
matus titulum reddat . Si me putes fin-
gere (quod ipse soles facere) extant adhuc
apud nos articuli , Abbatis Sancte Salutis
manu conscripti , extant Cardinalis Mo-
tronæ literæ , quibus nobilem illum vehe-
menter hortabatur , vt eam rem neruis
omnibus apud Reginam nostram sollici-
taret . Extant hodie nobilium nostro-
rum aliquot, quibus Papā multa aureorum
millia pollicitus est , vt istius amicitiæ at-
que fœderis inter Romanam Cathedram
& Elizabetham serenissimam authores es-
sent . Si hæc ita sint (vt certè sunt) quo-
modo tandem derogasset honori suo Eli-
zabetha, si Romanae Cathedræ primatum
agnouisset ? Num non Romana potius Ca-
thedra suam dignitatem amisisset , cum
quod vñus Pontifex decreuisset alter re-
scinderet ? Quid erat quod Regina aut
suæ aut matri honoris timeret , cum nec
Papa amplius facere poterat quam antea
fecisset , & si quoquomodo potuisset , gra-

uius tamen in dissentiendo quām in con-
sentiendo periculum erat ? Sed illa nec
latam sententiam alicuius momenti , nec
rescissam alicuius vtilitatis putauit esse.
Nihil enim habebat prēter inanem verbo-
rum sonitum, quem nos iamdiu contem-
nere didicimus . Sed maluit (inquis) Eli-
zabetha sedi Apostolice in æternum stanti , at-
que adeo florenti repudij libellum dare, quām bre-
ui perituro honori suo quicquam detrxisse videri.
Quod si ego abs te quererem , vnde scias
illam esse sedem Apostolicam : ex fructi-
bus (credo) non respondebis te cognoscere.
Sin verò penitus abnegarem vnuquam illic
sedisse Apostolum (quod multi fecerunt
homines doctissimi) facesserem tibi credo
negotium . Deinde si abs te petā, quām
diu sit, ex quo in deorum consilium ascis-
tus intellexeris in æternum stare atque flo-
rete illam sedem , vix iustum credo ratio-
nem reddideris . Nam cum in hoc mun-
do omnia sint incerta , mobilia , caduca,
cum (vt inquit Plato) Regnorum & re-
tum pub. conuersiones sint fatales, cum ini-
quitas cooperuit faciem terræ , cum nihil
sit omni ex parte beatum , nihil perfectū,
nihil

nihil æternum , quando terra , maria , atque
adeo ipsum cœlum transibit , est ne fas illi
sedi æternitatem ascribere , in qua schis-
matici , præstigia tores , heretici , homicide ,
& omni ambitionis genere inquinatissimi
toties federunt ? Quod si æternam putas
propterea futuram , quoniam in ipso Ec-
clesiæ principio fuerint aliqui viri boni ,
quemadmodum etiam in aliis orbis par-
tibus : si eorum virtutem & famam im-
mortalem speres fore (quod ego non ne-
gauerim , cum virtus potius quam sedes
illa immortalitatis in se naturam habeat)
si (inquam) isto modo æternitatem tuam
intelligas , quid ni etiam Reginę nostrę vir-
tutes immortales iudices ? Quorsum es
huic patrię tuę tam iniuriosus ? quorsum
nostrę glorię tam inuidus , vt illius hono-
rem breui periturum dicas ? An nescis illi-
cas animi dotes ac virtutes diuino numi-
ne inditas esse , quę in nulla vñquam mu-
liere (quod scias aut legeris) hactenus fue-
runt , nec (vt credo) vñquam erunt ? Ego
hic tuam appello conscientiam , num putas
mentem diuinam (quę nihil sine ratione ,
nihil sine concilio facit) tam incredibiles

& inauditas vñquam virtutes cuiquam indidisse, vt easdem breui ad nihilum reduceret, & vt vñbras sic etiam diuinissimas animi dotes dispelleret? Erit certè illius corpus paruis inclusum angustiis, fama longè latèq; vagabitur, & posteris credo nostris quam nobis erit familiarior: nam vt inquit ille: *rum iuncti oportent q. sibi*

*In freta dum fluuij current, dum montibus vñbræ
Lustrabunt, conuexa polus dum sydera pascet,
Semper honos nomenq; suum laudesq; manebunt.*

Idq; vñi iam nobis dolendum est, quòd cum Republica nostra immortalis esse debeat, eadem in vnius mortalis animula consistat. Sed viuit deus, & vnius statum successus fœlices, alterius vireutem solidam quadam gloria consequetur. *qui dicit q. omni
one* Pergis deinde. Conuocatis igitur publicis regni Comitys, cum ad regni ordines de Papatu deferendo & hæresi stabilienda retulisset. De Papatu sanè eiiendo pro legum nostrorum sanciendarum consuetudine assensa est, de hæresi stabilienda nunquam retulit. Num mores nostros in legibus condendis, an illius verbi referre vim & *magnas* ignoras? Num principes nostros in Comitiis,

tiis, & (ut planius dicam) in Parliamentis
ad omnes Regni ordines sic referre putas,
quemadmodum Consules ad Senatum,
Tribuni ad plebem ? Et ut olim Cassius
de signo Concordiae dedicando ad Sena-
tores retulit : sic nostram Reginam cum
nobilibus & plebeis de haereti stabilien-
da egisse ? Si hoc ita fuerit, vel leges illæ
essent iniquissimæ quæ sic fuissent latæ,
(quid enim princeps persuadere non pos-
set ?) vel si id in more positum non sit,
crasso & hebeti ingenio princeps esset,
quæ sic contra ius fasquè referret : vel si
neutrum sit verum , ille omnium homo
crassissimus est , qui aut patriæ suæ in le-
gibus constituendis mores non nouit, aut
illud quod scit, nescire desiderat . Nam
legum Anglicarum (ut omnes Angli no-
runt) ista ratio est . Populus primum
(quoniam propter multitudinē regni mor-
bos , si qui interiùs & penitùs inhärent,
facilius cognoscunt) suas calamitates inter-
se per designatos quosdam ascriptitios ef-
fundunt , & iisdem iam statim quas pos-
sunt medicinas excogitant . Quas cum in
Iuris formam reduxerint , ne vel in sua re
oboruunt .

K.iii. occœcati

occœcati sint , vel imperfecti aliquid lateat ,
quicquid ab illis actum est , ad nobilita-
tem adducitur . De quo cum illi in vtram-
que partem sententiam dixerint , ne vel illi
in plebem agant imperiosè , vel plebs in
illos importuna videatur , res tota ad prin-
cipem refertur : & illud demum pro lege
est , cui illa assentitur . Omnes igitur regni
ordines ad principem referunt , illa ad eos-
dem nunquam retulit , nec pro animi im-
petu quas volet leges constituit , sed iam
constitutas vel dissentiendo reiicit , vel af-
sentiendo confirmat .

*Cum igitur (inquis) de Papatu reyciendo
& heresi stabilienda retulisset , quanquam dede-
rat operam ut non ferè alij ad ea comitia conue-
nirent quam qui iam ante abhorrerent a catholi-
ca fide . Dederat ne illa operam ut alii non
venirent ? at quomodo tandem id potuit
facere ? quem quæso auerterat ? num ali-
qui vincliti erant & relegati ? num loco cui-
quam interdicti ? si non erant (quod me-
tum sat scio fatebere) quæ fuit illius ope-
ra , quod nam tandem studium in illis abi-
gendis , quos si voluisset arcere ab illo con-
cursu non poterat ? Nam cum duo tan-
tummodo*

tummodò in Comitiis nostris; hominum
ordines sint, quorū alter ciuiū suorū libe-
ram electionem habet, alter electione non
indiget, sed ex seipso reclamante & peni-
tius contradicente principe (quod nunquā
factum est) venire potest: quomodo po-
tuit princeps Catholicos ne conuenirent
prohibere? Si ipsi umbras rerum & si-
mulachra veriti sunt, si causas sibi vanis-
simi metus affingebant, cum leges ab illo-
rum partibus starent, si illic trepidabant
timore, ubi non erat timor: ignavum pe-
cuss erant, & sibi ipsis Papisticae expulsi-
onis consciī. Sed ut quisq; est vir pessi-
mus, ita ceteros a se minime alienos sus-
picatur. Pingis siquidem ista ex Roma-
nis moribus in suis Comitiis & consiliis
conuocandis, ubi vel libera sententia non
dicitur, vel qui liberè sentiret excluditur.
Quis unquam audiuit principem nobili-
um cuiquam imperasse ne ad Comitia ve-
niret, vel Comitatui alicui & Centuriæ
præcepisse, ut Seium aut Triticum equites de-
signarent, vel ciuitati cuiuscunq; ut Gracchum
aut Spurium Melium ascriptitios, & (ut nos
loquimur) Burgenses eligerent? Si hæc fi-

en possent; si omnis libidine ab olegibus
promulgandis omnia tenerentur, miseri-
ma esset patriæ tuæ conditio, quæ multis
iam seculis floruit, & hodie est multò flo-
reptissima. Sin ista fieri nequeant, cur
tam impius es ut principem id fecisse di-
cas, quod si liceret facere, vix tamen fac-
turae crederem? Sic enim nota est illius
humanitas, misericordia, æquitas, ut
vix eam capiant verborum angustiae. Et
tu tamen illam dicis dedisse operam, ut alii
ad ea Comitia non conuenirent, quam qui
ante abhorreant a fide Catholicæ. Quod
si esset factum, mirifica illa fuisset Comi-
tia, si tibi credamus. Nam non ita mul-
tò ante magna verborum solennitate, om-
nium Regni ordines ad Papæ sanctitatem, &
fidem Catholicam, interueniente Cardinale
Roldo reconciliatos dicis. Quod si omnes
erant reconciliati, nemo abhorrebat a fide
Catholicæ, & proinde nemo interfuit illis
Comitiis: aut si ita subito in retanta sen-
tentiam mutarunt, id summo argumento
est, multa illos vitia, multosq; errores in
illa religione, quam tu Catholicam appel-
las, deprehendisse. Homines enim pru-
dentes

dentes Papisticis procellis s̄epiū perculti, religionis vmbraculo antea decepti, cum quomodo essent circumuenti intelligerent, cum starent tanquam in orbe aliquo & circulo Reipub. Christianæ, cōd iam animis propendebant, quō eos illius salus vtilitasq; vocauit. Regina igitur non dedit operam, vt alii ferē non venirent, quām qui abhorrent a fide Catholica (quod nulla ratione efficere potuisset, cum id rerum nostrarum status non permittat) sed omnes ferē qui veniebant, cum æquis oculis fidem pseudocatholicam intuerentur, cum Papalis Regni expressam in ea effigiem hīc terrarū viderent, cūm Mariæ Reginæ tempora cum Regis Edwardi lustro conferrent, denique cum huius religionis puritatē cum illius spurcitia compararent, facile sunt adducti, & vt illam adumbratam religionis formam commutarent, & Papam illius caput (si illi credimus) vñā cum suis erroribus elicerent.

Et tamen (inquis) quia Episcopos atque optimates excludere non poterat ab illo conuentu, postquam omnes neros intendisset: vix tandem obtinuit, ut hereticorum partes constantiam Catholicæ

tholicorum vel foliis tribus suffragijs superarent.
Si Episcopos atque optimates ab illo con-
uentu excludere non poterat, insensata es-
set, si operari dedisset ut id efficieret, quod
fieri nullo modo posse cognoverat. Prob-
abilis fortasse haec oratio foret, si apud
Indos, aut fabulosos Antipodes haberetur,
ad quos Reginæ Elizabethæ nomen nun-
quam percrebuit. Verum in hac orbis
parte, præsertim in Europa, vix credo ali-
quos esse, ad quos illius sapientia & in-
genii fama non peruenierit. Apud illos
facile fides non fit, si quicquam præter fi-
dem & communem omnium opinionem
dixeris. Est ne credibile Reginam sum-
ma literatum scientia, summa prudentia,
summo candore & clementia, regni sui
legibus publicè in ipsis Comitiis velle re-
sistere? aut conuocatis Comitiis eos ex-
cludere, sine quibus de Regni consuetu-
dine Comitia consistere non possunt? Hęc
fortasse homuacio aliquis in tuam grati-
am credidisset, nisi tui oblitus ipse statim
addidisses. Episcopos atque optimates ex-
cludi non posuisse. Quos igitur exclu-
sive num vulgus hominum? Si omnes
sentias,

sentias , id fieri non potuit , quoniam sine
illo ordine nulla sunt Comitia : si quos-
dam excipias , Centuriis , Ciuitatibus , &
municipiis vitio vertendum erat , qui li-
bera suffragia habuerunt . Sed posteaquam
omnes neruos intendisset , vix tandem obtinuit ,
vt hereticorum partes constantiam Catholicorum
vel solis tribus suffragijs superarent . Mira
meherculè narras : erant omnes (vt tute
dicis) Papæ & Ecclesiæ Romanæ non ita
multò ante reconciliati , neminem horum
Regina potuit excludere , & tamen con-
stantia Catholicorum tribus suffragiis su-
perata est . Quid aliud potuisses dicere ,
si in summam illorum inconstantiam in-
vectus es ? Episcopos omnes fuisse Ca-
tholicos (credo) non negabis : maiorem
quoq; nobilium partem , cum de Papa re-
cipiendo regnante Maria nomina darent :
& tamen eorum constantiam laudas , cum
si constantes essent , in eadem sententia
perstitissent regnante Elizabetha : quod si
constantia ab illis factū esset , nūquam suf-
fragiis superari potuissent . Vide obsecro
q̄ ista bene conueniant . Omnes omnium
ordines cum lachrymis & suspiriis (si tibi
corruſcatur)

paulò ante credimus) Pontifici & Eccl-
esiæ Catholicæ sunt reconciliati , & tamen
dedit Regina operam vt alii non venirent,
quàm qui ante abhorrebant a fide Catho-
lica . Quid hoc est aliud, quàm multos
esse falsos frātres inter eos quos tu Catho-
licos appellas ? deinde Regina Episcopos
atque optimates excludere non potuit , &
tamen tribus suffragiis hæreticorū partes
superiores erant : quid hoc est aliud, quàm
Episcopos & optimates hæreticos dicere,
cum in illo Senatu nemo alijs sententi-
am ferat ? Istis statim adiungis , *Ac tunc*
quidem Episcopi & ceteri qui aderant prælati,
cum essent viri grauissimi, atque ab omni criminē
immunes, ad unum omnes huic impio decreto res-
titerunt . Sint sanè viri grauissimi (sunt
enim miserandi potius quàm inuidendi)
sint etiam omni criminē immunes, nam
vrgere iacentes esset inhumanum, sed quo-
modo tandem huic decreto (quod impi-
um dicis) restiterunt ? Precibus ne & pie-
tate ? Id si fecissent, & causa ista esset, ni-
hil illis deus negasset in nomine suo pe-
tentibus . Num Reginam lachrymis, fide,
scripturis, obedientia, ratione persuadere
conati

conati sunt ? At ipsi cum Salomones non
essent , illius Sabæ inauditas virtutes & sa-
pientiam pertimuerunt : & tantum a vera
obedientia aberant, vt alii se intra modeſ-
tiæ limites continere non potuerint , alii
exactis Comitiis statim ex iſto Regno, non
dicam ad Regni hostes defecerint . Num
igitur disputationibus publicis , nūm ar-
gumentorum momentis , num sacræ scrip-
turæ propugnaculis resistebant ? At recla-
mant omnes qui illis Comitiis interfue-
runt , in quibus tanta illis ignauia & ti-
miditatis nota omnium opinione inusta
est , vt eadem vix toto sæculo deleri pos-
sit . Nam cum princeps illustrissima om-
nes mutationes , præsertim in Religionis
causis , périculosas esse cognosceret , nisi
omni hominum ordini abundè satisfactū
esset , illius decreto publicis disputationi-
bus dies stati , & solenniter designati erant.
In quibus cum infinitus omnium ordinum
numerus confluxisset , arrectis auribus at-
que animis omnes consistebant , iam tan-
dem plāne perfecte q; vt intelligerent , Pa-
pistarum ne an Protestantium melior cauſa
erat , horum ne an illorum rationes maiori

& solidiori pondere niterentur : cumq; iam
in rostra & subsellia peruentum esset, sub-
duxerunt sese summo cum pudore & ig-
nominia Papistæ : nec rem dubiam rati-
onis trutinæ, nec adulterinam religionem
scripturarum indici committere audebant.
Quocirca deferbuerunt iam statim omni-
um animi, qui tacitè iam antea cum illis
senserant, & eorum fidem suspectam, cau-
sam iniquam, religionem impuram puta-
bant, quoniam patrono caruit . Deniq;
in illis deinceps Comitiis protestantibus
omnino sunt assensi , & in illorum senten-
tiam pedibus ibant, quæ si verior non fu-
isset, minimè dubitabant, quin eadem ab
Episcopis disputando , ratiocinandoq; op-
pugnata esset . Resistebant itaque fortasse
(vt ais) omnes ad vnum Episcopi, animo,
verbis, voluntate, conuitiis, obmurmuran-
do , detrahendo, allatrando : verùm inge-
nio , arte, scripturis, ratione , persuadendo,
concionando , disputando , nunquam re-
stiterunt.

Venis deinde ad orationem nobilissimi Baronis & Vicecomitis D. Antonii Bruni de Monteacuto, cumquè dicis liberè

copioseq;

copiosèq; in illis Comitys exposuisse, quanto dede-
cori ea res toti Regno futura esset, si cum pau-
cis ante annis sedi Apostolicæ reconciliatiū fuisse, qd
ob eamq; rem vsg; ad urbem Romanam Legatio-
nem publicam misisset, nunc iterum ab eiusdem
sedis unitate sponte sua resiliret, nec dedecus mo-
do, verūm ingens etiam periculum in ea re esse, si
fortè sedes Apostolica ob tanti sceleris vindictā,
excommunicatis hæreseos authoribus, regnū ipsum
gladio & direptioni principum vicinorum expo-
neret. Facilè certè patior te D. Antonium
Brunum, Baronem nobilissimum appellare, addo etiam sapientem & fidelem esse.
Nam vtcunq; in initio Regni serenissimæ
nostræ Reginæ de Religione senserit, libe-
req; in Senatu sententiam dixerit, veram
tamen in eo nobilitatem, fidem, sapienti-
am ostendit, quod præsentem Reipublicæ
statum, Comitiorum illorum statuta, re-
ligionis istius formam ne verbo quidem
violauit. Utinam profecto fuissetis om-
nes illius sententiæ, & animas vestras su-
periorum potestatibus subiecissetis: voca-
flee vos fortasse deus paulatim, nec indu-
rasset corda vestra. Vellem certè ut illius
exemplo ad aliorum inuidiam, sic eti-
am

am ad vestram salutem vni essetis. Nam ille postequam in libero Senatu liberam orationem habuisset, nullum virus in tam sancto Asylo euomuit, nullam ex illo loco, ne minimam odij scintillam exportauit, non profugit ad exteris, non sensit tacite cum Regni hostibus, libellis & in uectiuis patriam non lacerauit, rumusculis & susurris regni pacem infestam non reddidit, nulos tumultus in ipsis Reipublicis scriberibus concitauit. Denique istam sacerorum & Religionis formam quam nos hodie profitemur, ille indies cum tota familia in sua domo sanctissime colit atque coelebrat, nec quicquam est quod ille vehementius oderit, quam status nostri inimicos & perturbatores. Demus aliquid generoso & magno animo, si semel ingressus, in re tanta spiritus aliquos ostendat, si adeo citè Reginae Mariae, quæ illum summis honoribus afficerat, obliuisci non poterat, si illa Romana legatio vix dum illi ex animo excederat di Constantiam nobilitate plenaria laudo, quia in eo subito acutamente in contrarias partes rapta est, nec primis tamquam cogitationibus tantum accritus buebat,

buebat , vt non posteriores prudentiores
esse cogitaret , nec ita Reginæ mortuæ ad-
dictus erat , vt officii & pietatis in viuen-
tem obliuisceretur . Quòd verò illum di-
cas tantum periculi ostendisse , si forte sedes
Apostolica , excommunicatis hæreseos au-
thoribus , regnum direptioni & gladio vici-
norum principum exponeret , vix te herclè
credo in illius verbis commemorandis bo-
na fide vti . Nam etiam si non memine-
rim exactè , quibus iam tum verbis vteba-
tur , tamen cum satis sciam quis illorum
sensus fuerit , fidum te interpretem non ag-
nosco , eòquè magis quoniam a ratione
& communi sensu sunt alienissima . Nam
ille cum magna virtute fuerit , cumq; (vt
tute dicis) Baro nobilissimus sit , est ne cre-
dibile illum in publicis Comitiis , tantam
ignauiam & timiditatem profiteri voluisse ,
vt ex vna pontificis voce atque fulmine
patriæ iam statim incendium timuisse vi-
deretur ? Et qui hostem in campo comi-
nus venientem nunquam pertimuit , eun-
dem terra mariq; disiunctum formidasse ?
Si hoc ita esset , & sui ipsius , & maiorum
suorum dissimilis esset : vt est illud Virgi-
nianum ,

lianum, *Degeneres animos timor arguit*: Sed nec ille sibi dissidet, nec tu tibi conuenis, dum illum nobilissimum dicis, & tamen umbras rerum & minas inanissimas pertimescere. Deinde cum homo sapiens fuerit, cum historiæ nostræ non ignarus, cum Anglos sciat eodem tempore, cum Hispanis, Gallis, Scotis, bella gessisse, reges Galliæ & Scotiæ captiuos abduxisse, regem Hispaniarum regno expulisse, & alterum in illius locum suffecisse: cum (inquam) Angliam sciat natura loci, aut potius dei opificio, hominū multitudine & robore, naturali quadam ad bellum propensione ita munitam esse, ut nemo unquam hostis, ne ipse quidem Cæsar (nisi factione aliqua accitus & adiutus) in eandem penetrare potuerit: est ne verisimile eundem exteras nationes pertimusse? Postremò cum Papæ audisset iure nostro communi fratribus s̄penumerò iniectos esse, cum eundem Henrico octano, & Edwardo sexto regnatis, seuerissimis legibus ex isto regno electum vidisset, & ob eam causam interdicente, furentē, minitantē, execratiōnes vibrantem, denunciantem excommunicationes,

nicationes , & nihil tamen malí , nihil periculi euenisse : est ne probabile eundem gladios , ruinas , vastitates , nunc demum veritum esse ? Hæc si ille dixisset , egisset quidem oratoriè , sín verò non dixerit , tute cum illo agis poeticè . Nam ille homo constanti ingenio , cum sciret iam tum nobis cum Hispaniæ & Burgundiæ familiis illustrissimis , arctum quoddam amicitiæ vinculum esse , easdem etiam cum Pontifice Romano fuisse coniunctissimas : timebat fortasse , ne ex ipsis cum Papa inimiciis , antiquissima illorum in nos amicitia refrigesceret . De gladiis exterorum principum (quos ille minimè metuebat) aut de Angliæ nostræ direptione (quæ nunquam aliàs contigerat) verbum (quod memini) nullum ab eo in illo conuentu est emissum .

Sed adeo tibi sunt familiares Pontificis Romani mores , ut Brunium Vicecomitem illud dixisse somnies , quod Papas facere consuetos esse cognoscas . Sed vide quām bene de Romano illo interim proximareis , dum illum crudelē , sanguinum , regum hostem , regnorū depopulatorem

latorem facias . Haec enim est Petri imitatio ?
Illa ne tam iusta & æterna successio ? Quid
ni ego Monarchas tuos illius potius sequa-
ces putem , qui sumpto gladio , & abiectis
in Tiberim clauibus , valeat Petrus (inquit)
& Paulus veniat ? Sed haec tua fuerat
non Vicecomitis oratio , & tamen cuiuscunq;
erat , nec Romæ credo grata , nec An-
glie periculosa , nec improbis iucunda , nec
bonis metuenda erit . Sed veniamus ad
ea quæ restant in istius Vicecomitis orati-
one . Rogare igitur optimates (inquis) ut fidei
abs se nuper date memores retinerent illius Pon-
tificis communionem , cuius auctoritate religionem
Christianam & primùm accepissent , & perpe-
tuò conservassent . Vellem certè in ista illius
oratione recitanda poetas illos imita-
tus esses , qui cum orationem aliquam ali-
cuius nomine effingant , carmen illud ad-
dere solent . Dixerat , aut certè potuit dixisse vi-
deri . Nam nec illum unquam dixisse , nec
te id credere puto , quod cum omnibus ferè
istius Regni Chronicis pugnat . Quæ un-
quam historia Britannica Religionis no-
stræ principia ad Pontifices Romanos re-
ferebat , cum istic prius Christianitas disse-
minata

minata esset, quam illus Romæ Pontifer
Christianus foret? Nam Gildas antiquis-
simus rerum Britannicarum scriptor testis
est, Britannos iam inde ab initio orti E-
uangelii Christianam recepisse religionem.
Et inter recentiores historicos Polidorus
Virgilius, cui antiquissima istius Regni mo-
numenta Regio iussu eomissa sunt, et-
si Papæ amicus esset, & propterea in illi-
us gratiam omnia quæcumq; poterat scrip-
sisset, cogitur tamen confiteri, Nerone Ro-
mæ imperante, & Aruirago in Britannia
regnante, Iosephū Aramatheum, qui Chri-
sti corpus sepeliterat, siue casu, siue consi-
lio (ita deo volente) in Britanniam cum
non parvo comitatu venisse, ubi tam ipse *Polid. Virg.*
quam eius socii cum de Euangelio prædi- *Anglica bi-*
carent, atque dogma Christi sedulo doce-
rent, multi per hæc ad veram pietatem
et aduersi, salutiferaq; fruge imbuti bapti-
zati sunt. Testantur hoc ipsum Glasgo-
nensis Cenobii diplomata & privilegia, &
quibus ut etiam reliquis historiis nostris,
perspicere licet, eo loci terras quasdam Iosepho,
& reliquo illius societati a Rege con-
cessas esse. Sed haru rerum si Vicecomes
mobs M.iii. de

de Monteacuto ignarus fuisset, id in eo tollerabile erat, in te minimè ferendum, qui & literas profiteris, & Ecclesiarum historiam, & quod magis est, Monarchiam te scribere affirmas. Potuit fortasse ille Lucio Britonum Regi Religionis nostræ primas attribuere, qui eandem ab Eleutherio Pontifice prima facie videtur accepisse, sed tu id si credas, valde certè falleris, cum ab eo potius ornata, quam nata & incæpta Religio fuerit. Vt refert Polidorus eodem in loco, quo Iosephum illius authorem hic primum constituit. Hæc omnino (inquit) Christianæ pietatis in Britannia primordia extitere, quam deinde Lucius Rex, (sicut paulò post dicemus) propè extinctam Baptismi fonte sublatus mirabiliter accedit. Luce itaque clarissimus existit, fidem nos Christianam a Romano Pontifice primum non accepisse: videamus igitur quam verum sit, quod tu in alterius persona dicens, eandem nos illius autoritate perpetuò conseruasse.

Cum primum Euangeliū lux apud Britannos Arvirago, & deinde Mario regibus exorta esset, imperante Romæ Vespasiano, & Julio Agricola istius provinciarum praefide, eadem

Polid.Lib.
primo.

eadem mirificè Romanis legionibus re-
stincta est : quid tum obsecro in illis ma-
lis Romanus Pontifex subsidii attulit ? E-
leutherius fortasse dices , quem modò me-
ministi , rem Christianam tempore Bri-
tannico iam inclinantem adauxit . Sed il-
lud circiter centum post annos ab eo fac-
tum est , nec tam ille eandem augere vide-
batur , quam Regis authoritati & eius con-
silio omnem Religionis potestatem a deo
commissam esse confiteri : ut illius literæ
pio & humili spiritu scriptæ , & a me su-
perius recitatæ , testantur . Non ita mul-
tò post a Pictis Scithiæ populis , qui h̄ic no-
uas sedes querebant : deinde a Saxonibus
qui Britannis in subsidium venere , Britan-
norum pietas crudelissimè concussa & pro-
phanata est . Quid toto illo tempore Ro-
manus Pontifex ? Quorsum si pastor sum-
mus erat in ouium cæde & sanguine qui-
euit ? Quem ex illis vnum conseruauit ?
H̄ic tu fortasse respondebis : et si cum Picti
bellum contra Christi populum gererent ,
Romanus Pontifex opem ferre non potuit
(qui tum nullus aut certè perexiguus fuit)
tamen Saxonico tempore Augustinus ab eo

ad Ethelbertum Cantianum missus est.
Non inferior hercle, & illū tamen se cum
ethnici canibus dico coniunxitisse, ut agnos
Christianos (qui tum in Wallia erant) de-
uoraret. Et quanquam multos Anglo-
saxones ad fidem conuerteret, ut ipse eo-
rum Archiepiscopus fieret, duodecim ta-
men mille Banachorenses piissimæ religi-
onis (ut Beda author est) interfici cura-
uit. Ita plus dispendii ex illo, quam com-
modi Respublica Christiana habebat. Post
istas temporum tempestates, cum iam An-
glosaxones post multos annos fidem pau-
latim recepissent, & eodem iure (Agnero
& Hubone ducibus) a Danis infidelibus
illi etiam fracti & contusi essent, quo olim
Britannos crudeliter fregerunt: quid tum
Papa ad fidem conseruandam egit? qua
in re? quo tempore sollicitudinem suam
& curam nostrarū rerū ostendit? Postre-
mò cum intestinis inter Danos & Saxones
dissidiis iam vndiq; flagrantibus, Guili-
mus Nortmannus quasi ad lites dirimen-
das accersitus esset, quid vnquam huc bo-
ni a Papa allatum? aut potius quid non
mali ab eo est illatum? Quoties in regum
perni-

perniciem coniurauit ? Quoties populum
in principes concitauit ? Quoties ille in
nostris malis sceleris sui faces incenderat ?
Quoties illius furori legum seueritate fræ-
ni sunt iniecti ? Quod si ita sit (vt certè
est) Papa non conseruauit hīc perpetuò
fidem Christi sed perturbauit : & cum om-
nia illi summa concesserimus , ædificauit
templum sed destruxit Ecclesiam . Sed
iam ad reliqua pergamus .

Hec (inquis) illo apud optimates cum mag-
na ingenij , fidei , constantiaeq . laude perorante , in-
terim Iohannes Storeus Iureconsultus , vir inge-
nio , doctrina , & longo rerum gerendarum vnu ex-
cellens , eandem causam apud inferiorum ordinum
viros diligenter accurateq ; egit . Minime sanè
admiror omnibus neruis & summo animi
impetui Iohannem Storeum istam quam
dicis causam egisse (nemo enim vnquam
vel exteris nationibus amicior , vel domesti-
cis ciuibus inuiasier aut iniuriosior) sed il-
lad me mouet , quod tanquam meretricem
cum matrona pudicissima , sic eundem cum
Vicecomite nobilissimo coniunxeris . Si
bona fide virum nobilem tantis laudibus
affeceris , cur huic collegam in ea causa

N.ii. adiungis

adiungis hostem patriæ & reipub. nostræ
proditorem? Ista pice et si illum inqui-
nare non possis, cognita & perspecta illi-
us fide, tamen prudentium omnium iu-
dicio, vel hoc a te stulte, vel hoc a te in-
uidioso factum est. Sed quid tandem Sto-
reus dixit, ut ita necessarium fuerit eundem
statim post Vicecomitem Montacutensem
nominare? Quidnam egregium & inau-
ditum protulit? Multa (inquis) interpo-
suit, tum de necessitate vnius summi capitinis in
Ecclæsia, tum de longa & maximè diuturna ma-
jorum consuetudine, qui Romanam sedem velut
Apostolorum Principis Cathedram semper omni
obseruantia coluissent. Ille ne solus hec dixit?
Si ait, magna erat Papistarum reliquorum
desidia & timiditas. Si neges, quorūsum
ille solus homo impurus præ cæteris tan-
topere celebratur? Dicebat (inquis) mul-
ta de vnius capitinis necessitate & consue-
tudine maiorū, vir ingenio excellens. Quid
obsecro minus dicere potuisset, si tardo fu-
isset & insulso ingenio? Tritum est, ve-
tus est, obsoletum est, plus nullies audiui.
Et quoniam illius verba tantum sine rati-
one inania profers, tantum verbo tenus a

me refutabitur : scilicet , errauit cum patri-
bus suis , iniuste egit , iniquitatem fecit .
Quod verò omni obseruantia maiores no-
stros illam sedem semper coluisse affirmas ,
satis omnes sciunt quām sit falsum qui
in nostro iure communi , vel mediocriter
versati sunt , cum vnuſquisq; ferè regum
noſtrorum , vel expressis legibus illius ſu-
perbiæ reſtiterit , vel leges antiquitū ea de-
re lataſ nouis ſemper Comitiis confirma-
rit . Pergis deinde . Porro cum ob contra-
ria Reginæ ſtudia , nec hi viri , nec alij qui ean-
dem cauſam fouebant quicquam proficerent , id deo-
num reſtabat , ut Epifcopi omnes recuſarent Eco-
celijs ſuis præfeſſe in ea republica , quæ a capite
Catholicæ communionis defeciffet . Contrarium
ne Reginæ ſtudium in cauſa eſſe putas ,
quod illi nihil proficerent ? an potius quia
malam cauſam fouebant ? nam ſi ex deo
eſſet , humanum ſtudium aut concilium
nihil contrâ proficere potuiffet . Sed il-
lud eſt ingenii ſophistici , non cauſam pro-
cauſa ſtatueret . Non enim contraria Re-
ginæ voluntas , ſed illorum in re dubia ti-
miditas & diſſidentia , in cauſa erat , cur
nihil proficerent . Si Regina tanto studio

N.iii. contra-

contradixisset, quorsum publicis disputa-
tionibus & dubitato contentionis euentui
rem comississet? Aut si nuda voluntate
rem transigere decreuisset, cur apertas con-
trouersias verita non esset, in quibus illæ
ſæ penumero rationes excidunt, quæ mo-
biles plebis animos huc illuc quasi tem-
pestate aliqua rapiunt? Sed istuc Regina
serenissima nunquam pertimuit, quæ istis
veritatis indagandæ concertationibus yltrò
assensa est: quin potius illi desperatione
debilitati sunt, qui confictis excusationi-
bus nescio quibus, turpiter sese ex oculis
hominum & procinctu receperunt, & pro-
inde suo merito nihil profecerunt. Et quo-
niam nihil profecerunt (inquis) id demum reſta-
bat, ut Episcopi omnes recusarent suis Ecclesijs
præfesse. Pulchrè meherculè dictum & sa-
pienter, si mundana querimus. Quod si
ista sapientia fuisset in Apostolo, nūquam
ille dixisset, clama tempestiuè, intempesti-
uè: huius sententiaz si omnes Prophetæ
fuissent, si Ecclesiis suis renunciassent, quo-
ties placentia loqui non potuerunt, si cum
ignominia recessissent, quoties ab auditore-
ibus cum irrisione exclusi essent, nec in
Iudæa

Iudæa nec in gentibus notus fuisset Deus.
Deinde, cum admirabilis illa Christi doc-
trina in omnes terras ibat, si Apostoli ces-
sissent hominum insanæ, si, cum primo
impetu animas deo non lucrifacerent, om-
nem animarum curam abiécissent, & in-
digni fuissent duce Christo, & de eo testi-
moniū quod ille desiderabat, minimè per-
hibuissent. Quid tot sancti Confessores?
quid omnes pii Martyres? cùm nemo in-
ter tot mille adesset, qui vel eorum con-
fessioni crederet, vel eorum Martyrium
non illuderet, erat ne fas ab eo munere
discedere, ad quod illos sanctus spiritus di-
uino instinctu vocauerat? si id ab illis
factum esset, in omnem terram non ex-
iisset sonus eorum. Quid igitur (inquis)
num istius ætatis homunciones propheta-
rum & Apostolorum vestigiis insistere vel-
les? vellem certè si iusta causa est, si spi-
ritus domini in illorum animis & cordi-
bus habitans, certum illis veritatis testimo-
niū dederit: fin nec causa iusta sit, nec
flamma diuinitùs immissa eorū mentes ad
coelestem istam pietatem erigat, nolle
illos ab Ecclesiis deficere, sed in rem Ec-

N.iii. clesiæ

clesiæ sententiam mutare , nec tantum antiquitati tribuere , vt nihil veritati concedant , nec ita multum prudentiæ mundanæ inhibare , vt cœlesti Euangeliō pura solummodo & sincera enuncianti aures recludant . Sed omnes (aīs) vel in exilium spontaneum iuisse , vel in custodiam publicam aut priuatam traditos esse , ubi Pontificis Romani primatum gloriōsius confitebantur , & prædicabant iam vinclati , quam liberi & soluti potuissent . Cui obsecro hominum prædicabant cum essent vinclati ? si eam gloriam illis attribuas quæ olim Pauli vinculis attributa est , quotusquisq; obsecro est qui illorum vinculis conueritus est ? si illam gloriam non intelligas , quomodo id gloriōsius facere poterant , cum nemo adesset qui eos exaudiret ? Aut quid tandem prædicabant Pontificis (inquis) Romani primatum . Pulchrum meherculè negotium , si Pontifex esset Christus . At quem quæso Paulus in vinculis , in exilio , in flagellis prædicabat ? Quem Petrus , quem Barnabas ? quem ceteri omnes Apostoli ? Ihesum Christum (opinor) dices . Quamobrem igitur isti tam gloriōse de Pontifice Romano ? Aut quorū

sum

sum Apostoli (si res tam magni momen-
ti sit) non erant adeo curiosi in illius sede
fundanda & stabienda , quām isti sunt
superstitiosi in illius authoritate defenden-
da & propaganda ? Aut quomodo erant
vel in Christi voluntate adeo peregrini , vel
rerum in Ecclesia Dei futurarum adeo
nescii , vt nemo omnium vel de sede Ro-
mana , vel de Petri Cathedra , vel de Epis-
coporum eō loci successione verbū vllum
addiderit ? Quod si vel Christi sponsa
illic perpetuō conseruanda erat , vel suum
Apostoli domicilium in omnem æternita-
tem extruere conati essent : nec illum pu-
duisset sponsæ nomen omni creaturæ sig-
nificare , nec illi in sua domo extruenda ,
tam securi & oscitantes essent : vt vbi ter-
raturum foret ex eorum scriptis nemo colli-
gere posset . Sed domini est terra & ple-
nitudo eius : nec illius Monarchia vnius
Italiæ angustiis , sed totius orbis limitibus
circumscribitur , nec illius Ecclesia in vni-
us hominis pectore , sed omnium fidelium
cordibus inest , nec ille vnum magis
Pontificem , quām vnum in terris regem
constituit , & inter suos quicunq; maiores

O.i.

esse

esse volunt, minores fieri præcipit. Hac
in re cum diuinam illius voluntatem A-
postoli non ignorarent, illi non de regno
istius mundi, sed de regno dei loqueban-
tur. Et cum carceribus inclusi essent (vt
tute dicis ad Philip. 1.) non parum lu-
cri accessit Euangelio, dum vincula eorum
quæ ob Christum perpetiuntur manifesta-
fiunt in omni prætorio, adeo vt plures eti-
am ex fratribus in vinculis eorum confi-
dentes abundantius auderent sine timore
verbum Dei loqui. Euangelium igitur
& verbum Dei loquebantur non prima-
tum, non successionē sedis Romanæ. Hoc
ipsum Episcopi quoq; vestri factitassent, si
veram gloriam tanquam solidam virtutis
& pietatis mercedem desiderassent. Sed
princeps huius mundi suis præstigiis & il-
lusionibus ita illorum oculos præstrinx-
erat, vt homines carnales ea tantum sape-
rent quæ essent carnis, nec sursum oculos
attollere poterant ad ea quæ sunt dei,
sed defixa tantum cogitatione in vnius
Pontificis luxu atque pompa, tanquam stu-
pidi & insensati inhærebat. Cuius cum
primatum (vt tu dicis) gloriösius prædica-
rent

rent, sic deinde de illis scribis.

Ac sanè ne id quidem prætermittam: postquam Episcopi & cæteri Theologi atque Ecclesiæ Cathedralium Præsbyteri Canonici tum vincula, tum mortem in carceribus, ob afferendum summi pastoris primatum subiissent. Vincula certè credo aliquos (si carceres vincula appelles) minimè sapienter subiisse, quid Romani primatus opinionem tenacius retinerent, verùm mortem aliquos perpessos esse, ob afferendum summi pastoris primatum (ut tu crasso filo & vix Latinè refers) nunquam adhuc intellexi : nec te audisse suspicor . Istam extremi supplicii crudelitatem, nisi grauius in principem & rem publicam peccetur, a nostris moribus & leni Protestantium spiritu semper abfuisse (sat scio) intelligis. Fuerunt fortasse aliqui (dum in carcere essent) vita functi : iidem etiam naturæ credo cessissent, si non fuissent incarcерati . Stat sua cuig dies, finem properamus ad unum . Constituit deus terminos quos præterire non possumus . Num igitur illi si naturæ debitum reddiderunt, iam tum cū Pontificis Romani autoritatem confiterentur, eos dices mortem per-

O.ii. pessos

peſſos quia conſitebantur? Aut ſi illo-
rum forte aliquis dum in carcere iuſculum
appetentiū hauriret eodem ſuffocatus eſ-
ſet, iniuriosius tractatum eſſe dices? Quis
ferè omnium illam principis lenitatem &
clementiam facile non agnouit, ut cuſto-
diam illam humanitate, otio, iuſtitia ple-
nam, ſummae rerum omniū licentia non
anteferret? Boneruſ ille, quem vnum ex
omnibus maximè crudelem & ſanguina-
rium negare non potestis, cuius flammæ
in campo fabrili innocentium corporibus
indies ſunt incenſæ, qui caede & ſanguine
ciuium omnia municipia, omnes ferè vi-
cos ſœdauit: cum idem regnante Elizabetha
in foueas quas fecit incidiſſet, cum lege
talionis pari ſupplicio afficiendus erat, cum
omnium ciuium iudicio (quod illi cla-
moribus & execrationibus diris teſtaban-
tur) hac luce indignus videretur: num il-
li manus violentas aliquis intulit? Num
illi vulnus aliquod inflictum eſt? num in-
dicta cauſa ad ſupplicium raptus? num
flagellis? num fustibus caſus? num cru-
ciatibus? num ignibus ſubiectus? num
non potius dum fata deuſq; ſinebant, le-
pidè,

pidè , lautè , securè , plena mensa , refertis
lagenis , distento ventre victitabat , potius
vt videatur crapula aliqua , quām corporis
aut animi dolore periisse ? Mortem igitur
ob assertionem Romanæ prærogatiæ non
subierunt , sed ita volente Deo ultimum
diem (vt alii qui liberè spiritum ducunt)
suo quisq; tempore , obierunt . Tum (in-
quis) diuinitus factum est , vt Angli Catholici ,
qui apud Belgas sub Regis Catholici clientela a-
gebant , auderent liberius veritatem fidei suæ
non verbis modò sed Scripturis etiam confiteri .
Diuinitus tu id factum dicis Sandere ?
immo humanitùs factum est . Nam tan-
tæ rei altè indormientes eò usq; siluerunt ,
dum Sarisburienfis doctissimi concione , in
suggestu Paulino tanquam œstris quibus-
dam instigati ad scribendum prouocati es-
sent : ille tuba cecinit , illi segnius & in-
vitè in aciem descenderunt . Tandem ta-
men cum se viderent tantis sacratum scrip-
turarum copiis oppugnari , tanquam pro-
bris & focis , pro regno iam concusso &
penè deperdito resistebant , nec tam divi-
næ alicuius causæ rationem habebant , q
pudoris humani . Nam si diuinitus in

cœlesti vinea laborare decreuissent , antea
scripsissent quām ista illis extorta essent,
ipsi⁹; hostes antea prouocassent, quām ab
eisdem fuissent in suis castris oppugnati.
Postea verò si conticuissent, cum eorum
causa in discrimen veniret , si nullas de-
fensiones adhibuissent,cum ipsius religio-
nis Papisticæ turres atque arces concusse
essent, non modò in hostium contemptū,
& opprobrium, sed suorum etiam inuidi-
am atque odium venissent . Illud igitur
humano potius concilio quām diuino ab
iis factum videtur. Sed fuerit (vt dicis)di-
uinitus factum (volebat fortasse mens di-
uina suos in Anglia ministros per huius
mundi satellites ad scribendum impelli)
quid tandem profecerunt homines isti a-
pud Belgas agentes ? quæ spolia ? quam
victoriam ? quos triumphos reportarunt ?
quotusquisq; illorum est (si responsione
saltem digni videbantur) cui non est a-
bundè responsum ? Quid vnquam excogi-
tare, quid obliucere potuerunt cui non est
luculentissime satisfactum ? Id vos fortasse
negabitis , qui in vestra causa iudices esse
vultis , aut id potius consultò ignorare dis-
missis .

simulatis , quod nescire ullo modo non potestis . Quid ego tibi Iuelli Sarisburiensis hominis piissimi scripta cōmemorem? Quid grauiissimi Wintoniensis? Quid Noeli doctissimi ? Quid Calfildi oratoris egregii? Horum omnium lucubrations eruditione, pietate , fide , puritate , diuinitate plenissimas , & te , & tuos omnes iam pridem vidisse sat scio , nisi vos more vestro cæcutiire delectet , cum in rem vestram nihil cernere possitis . Vos in illos quantum potestis veneni effundite , illorū egregiè scripta ore maledico lacerate , omnes quas potestis calumnias iuuenite , in homines ut libet inuehimini , mundo (ut soletis) impone , causam certè tam iustam , tam piam , tam omni fece & sorde liberam , sacris Scripturis munitam , æterna rupe fundatam , in monte Sion (qui in æternum non cōmouebitur) consistentem , nihil trementem , sustentantem omnia , immutabilem , sempiternam , inexpugnabilem , nunquam superabitis . At Thomas Hardingus (inquis) sacrae Theologiæ professor fuellum pseudoepiscopū Sarisburensem iuueniliter exultantem repressit . Iuuenilis est ista oratio cum nihil prober.

O.iii. Multa

Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit nisi tui similis. Videamus enim quo argumento vteris, ut eundem repressum & superatum ostendas. Juellus (inquis) palam in suggestu affirmauit se Catholicæ fidei subscripturum, si locus aliquis, aut e sacra scriptura, aut ex patribus, qui primis sexcentis annis vixissent, proferretur, in quo Pontifex Romanus diceretur universalis Ecclesiæ caput: mox Hardingus librum doctissimum Anglico idiomate conscribens, docuit Damasum Pontificem Romanum, ab Ambrosio vocatum esse Rectorem eius Ecclesiæ, quæ domus Dei, & columnæ ac firmamentum veritatis ab Apostolo dicitur. Rem (quæso) magnam & rationem firmissimam animaduerte: vocatus est Damasus Rector eius Ecclesiæ quæ est domus Dei. Quid minus dixisset Ambrosius, si ad Sacerdotem Sancti Benedicti, aut Sanctæ Salutis scripisset, cum & omnis Ecclesia vera, domus dei sit, & omnis Präbyter curam habens animarum, eorundem rector, institutor, pastor, gubernator appelletur? Quod cum ita sit, quanto id facilius Episcoporum aut Antistitium cuiquam attribui poterat, qui in sua diocesi (nisi Rectores domus Dei sint)

sint) hac vita & isto spiritu sunt indigni.
Sed vel de vnico capite, vel de rectore summo , vel de Ecclesia vniuersali quorsum nihil Ambrosius ? Non dubium est (inquis)
quin & Rector idem sit quod caput , & illa fuerit vniuersalis Ecclesia , quam Apostolus eo in loco describit . At nos tibi nihil credimus ,
& non modò de eo dubitamus, quod nudo verbo sine ratione confirmas, sed penitus etiam abnegamus . Hæc cine sunt illa præsidia , hæc machinæ quibus Hardingus Iuellum exultantem repressit ? Parum meherculè Hardingus tuus tibi debet , cum iure optare poterit , vel prorsus te de illo siluisse , vel meliori aliqua ratione , & cultiori minerua illius scripta defendisse . Ego illius iam pridem libros legi , & quantumuis ab eodem in causa dissentiam , illius tamen ingenium , stilum , modestiam (cum principes ne verbo quidem vñquam violarit) tuæ virulentiaæ , conuitiis , scribendiq; immoderatae licentiaæ longè antepono . Neq; verò illius libri Iuellum (vti tu dicis) eò redegerunt , vt per edictum regium curaret eiusmodi libros interdicendos esse . Sed si illi vñquam interdicti sunt , id illo-

rum hominum importunitate factum erat,
qui eisdem occulte ad multorum pericu-
lum abutebantur. Multi etenim iisdem per-
lectis (quid enim tam inconditum & fu-
tile est , quo vulgus in contrarias senten-
tias non rapitur ?) a sacrarum scriptura-
rum lectione abstinebant , ab oculis sese
& conspectu ciuium remouerunt , tacitis
susurris reipub. pacem perturbarunt , de-
nique cum exteris hominibus , & regni no-
strī hostibus , religionis nescio cuius præ-
textu coniurarunt . Princeps itaque cum
istuc malum longius serpere videret , istuc
mali organum interdicendū putauit. Iuel-
lus verò , qui eisdem diuina quadam sci-
entia omni ex parte satisfecit , quiq; Eccle-
siæ suæ perpetuus satelles , & defensor esse
plusq; omnia desiderabat , de eisdem in-
terdicendis nihil retulit. Non modò igi-
tur non sunt vera , sed ne probabilia qui-
dem , quæ hac in re tam confidenter affir-
mas . Hardigi (inquis) exemplum secuti sunt
alij Theologi quamplures , in primis Thomas Dor-
mannus , Iohannes Martialis , Hugo Hesquinus ,
Iohannes Rastellus , Nicholaus Sanderus , Guli-
elmas Allenus , Thomas Stapletonus , & Ro-
bertus

bertus Pointzeus , qui omnes , ubi occasio tulit ,
eundem Pontificis Romani primatum confessi
sunt egregie . Quod argumentum Thomas Sta-
piltonus omnium copiosissime tractauit in eo li-
bro, quem omni eloquentia & doctrina refertum
contra Hornum pseudoepiscopum Wintonensem
adidit . Ego sanè tibi istos homines lau-
danti nihil resistam , nam ab illis vtcun-
q; de re dissentio , de literario honore val-
de tibi assentior , nec illis multam lectio-
nem nego , sed meliorem mentem opto .
De illorum hīc libris nihil dicam (esset
hoc operis infiniti & iniucundi) conferan-
tur cum nostris qui contrā scripserunt ,
pugnet causa cum causa , ratio cum ratione ,
deniq; authoritas cum autoritate . Quæ
si æqua lance librentur ominia , non du-
bito quin nostri , aut potius dei pugiles ,
qui puris tantum scripturis digladiantur ,
eos facile superent , qui humanis inuentis
& mortalium facile delirantium sententiis
& constitutionibus nituntur . Horum ego
te ipsum iudicem facerem , nisi iniquum
esse perspicerem . Sed quid (obsecro) est
quod Hornum pseudoepiscopum appelles ,
aut tu potius cur non pseudopropheta ,

qui sic vaticinariſ ? Vnde ſcis in veſtros
Epifcopos ſpirituſ sanctuui magis deſcen-
diſſe , quām in illuſ ? num quia veſtri
maiore ceremoniarum cumulo inaugura-
tur ? Siccine crediſ deūm murmuſ, ſuſurriſ,
oleiſ, vnguentiſ delectari , vt illiſ magiſ,
quām precibuſ noſtriſ puriſſimiſ , & ma-
nuuim impoſitionib⁹ moueatur ? Id ſi
tibi perſuadetur, ego quoq; (ſi acerbuſ &
virulentuſ eſſe velellem) cur ob eam cauſam
veſtros potiuſ Iudaicoſ quām Christianoſ
eſſe non dicam ? Sed nec aſſertioneſ tuaoſ
inanę, nec mea verba aliquid probare ex-
iſtimō . Rationuim momenta expecto, quæ
ſi a te aliquando proferantur, ego illiſ po-
tiuſ quām contuicio aut maledicto tuo re-
ſpondebo.

Hac non eſſe omittenda hoc in loco putasti,
vt aliae nationes ſcirent non Angliam vniuerſam
ita recessiſſe a Romani Pontificiſ obedientia,
quin optimi quig, & doctiſſimi viri adhuc per-
ſiſtant, & in æternu permanſuri ſunt, in ſanctæ
ſediſ Apoſtolice Communione atque obſeruantia.
Hic more quo diuinare non definiſiſ. Vnde
eos ſcis eſſe optimos & doctiſſimos qui
perſiſtunt? Quæ illorum monumenta,
up .ii.9 quas

quas res gestas , quæ scripta profers , quæ
ab aduersariis omni ex parte non adæ-
quantur ? Aut si hodie persistant in fide
Romana , vnde nosti eos perpetuò in ea-
dem permansuros ? Quàm multi sunt a-
pud nos primarii viri , quos illius iam pri-
dem pœnituit , quiq; nugarū & imposturæ
pertæsi indies ab eisdem deficiunt ? Quàm
multi ex illis quos tu Catholicos appellas ,
ex quo indigestum hoc volumen scripseris ,
sententiam mutarunt ? Sed finge neminem
illorū defecisse , sed vnâ tecū dilectos Pótifi-
cis Romani esse filios : quid tū obsecro fieri ?
Egregiam certè laudē & spolia ampla refertis ,
Tuquè paterquè tuus .

Numerus ne in religionis iudicio tanti pon-
deris est ? Num non maior pars sapenu-
merò meliorem vincit ? num non Ma-
humetani Christianos numero superant ?
Quid igitur multitudinem scribentium in
digitos distribuis . Non quotusquisq;
scribit , sed quàm verè & quàm piè scrip-
serit ostende . Sed (tibi grates O summe
deus) nec nos scriptorum multitudine , nec
nos scribendi puritate superatis . Hoc itaque
honestè tacere , quàm inuercundè eloqui

satius fuisset , vel iis testibus quos in Ro-
mana communione & obseruantia dicis
persistere . Eam (inquis) sedem in exilio no-
stro benignam sane matrem experti sumus . Im-
mo illa nos benignos filios; antequam ex
hoc regno exularet, experta est , cum quod
nos capere oportuit illa intercepit . Nam
dum illa nihil ad nos præter chartas, mem-
branas , ceras , plumbos , lacinias , cruces ,
charecteres , reliquias immitteret : nos illi ,
aurum , argentum , margaritas, purpuram ,
gemmas remisimus . Ita illam sedem pru-
dentiorem nobis aliquando fuisse fateri li-
cet , nos illa benigniores fuisse negari non
potest .

Atque hic statim Catalogum eorum
subiungis , qui pro Apostolicæ Cathedrae prin-
cipatu confitendo , vel in vinculis domi , vel in
exilio foris , partim usque ad mortem perstite-
runt , partim usque ad hodiernū diem detinentur .
Quorum primum omnium atque princi-
pem Bonerum constitueristi : cuius si cæte-
ri omnes similes essent , non dubito , quin
te breui cum tuis confessoribus turpiter
dares . De illius hic vita & moribus mul-
ta scriberem (facile ut omnes intelligerent

ex duce quos milites expectarent) nisi mortuis vim inferre inuitissimè consueuerim. Sed dicio (obsecro) quem in finem tanta a te multitudo tam curiosè nominatim recensetur ? Si illorum in ea fide (quam tu Catholicam appellas) persistentia Monarchiam tuam construat : eorum etiam constantia, qui Mariæ Reginæ quinquennio religionem nostram vñq; ad sanguinem & flamas profitebantur , eandem destruit . Aut si libri tui lectoribus eorū multitudine persuadere , atque ad tuas partes allicere speres, ego contrâ eosdem Foxei nostri, hominis pii, & Ecclesiæ nostræ Historici fidelissimi libris remitto, in quibus Martyrum & Confessorum multitudine longè superaris . Sin verò ista a te recitata sunt , vt in vinculis , in carcere , in mortis supplicio seueritatem nostram ostendas , vide q̄ imprudenter & incautè manus tibi ipsi intuleris . Nam si oculos ad Reginæ Mariæ tempora vel tantulum deieceris , nihil ferè videbis aliud , q̄ ciuium proscriptionem, bonorum spolia, innocentium condemnationem , omnes carceres miseris refertos, multos ignes Martyrum corporibus flam-

P.iiii. mantes,

mantes , turres plerasq; nobilium membris
& capitibus cruentatas . Hæc si vera sint
(vt certè sunt) non ista te confudit, non
ista cruentat oratio ? Aut saltēm non pu-
det ea sine concilio , sine sensu protulisse,
quæ te ipsum potius q̄ alium quemuis
vulnerant ? Quid quòd multi h̄ic quasi
exules & relegati a te recitantur , qui ho-
die apud nos viuunt & valent , & non mo-
dò proborum ciuium sed Protestantium
etiam piorum munere funguntur ? Quor-
sum illi a te recitati sunt ? num vt eos in
Pontificium patrocinium , an Reipublicæ
nostræ odiū adduceres ? siccine soles beare
amicos Sandere ? siccine ista te tua scri-
bendi gloriola occœcat , vt quos oratione
læseris non sentias ? num alias laudare non
potes , nisi alias malè vrás ? Ego (mehercle)
in amicorum tuorum numerum me non
essē ascriptum valde gaudeo , cum vita hu-
mana satis ex seipsa misera , qđii & inimi-
corum plena , multò miserrima sit , si ab a-
micis tuta atque tecta non fuerit . Sed de
numero (qui alioqui valde exilis esset) ita
laborasti , vt quos intersequeris minimè cu-
rares , & ne chartas satis implere minimè
videaris ,

videaris , nec Præbyteris Parochialibus ;
nec Clericis , nec Ludimagistris superse-
disti . Et inter eos etiam quosdam recen-
suisti , qui nunquam electi , nunquam exules
erant . Eorum h̄ic nomina adderem , nisi
odiosum esse cognoscerem , & illis valde
ingratum , qui indies tibi & tuæ Monar-
chiæ malè precantur , cuius opera eorum
nomina , iis inuitis , iniustissima laude ce-
lebrantur . Eos ego latere patiar , cum tuis
scriptis commendari parum honorificum
putent : & id illis vnum maximo solatio
est , quod nemo ferè apud nos tam amens
sit , qui libros tuos uno teruncio emat .

Illud sanè hoc loco ridiculū est , quod
in iis cōmemorandis qui e Collegiis electi
sunt , Nicholaus Sanderus ita in prima illo-
rum fronte a te constituitur , quemadmo-
dum Bonerus in Episcoporum Catalogo .
Ego sanè te ex illo alterum non iudico ,
sed deus omen auertat . Si tacitas alicu-
ius cogitationes extimuiisses , si arrogantiæ
suspicionem præuidere potuisses , immo ni-
si inanissimis gloriaz vmbraculis delirasses ,
etiamsi reliquis omnibus & literis , & vir-
tute , & tempore superior essem , tamen cum

Q. i. ipse

ipse historiam scriberes , te ipsum primo
loco tanquam reliquorum omnium prin-
cipem non nominasses . Sed hoc te vel
stupidum & insensatum esse , vel tui ipsius
amore flagrare testatur . Nicholaus (inquis)
Sanderus , qui tanquam regius professor ius Cano-
nicum suo iure in Oxonio publicè legit . Quid si
bi volunt hæc verba Tanquam regius profes-
sor suo iure legere ? Nam tanquam Regius
professor esse , quid aliud significat quàm
substitutum , delegatum , alterius mercina-
rium esse ? qui si fuerit , non suo sed alie-
no iure legit . Sed sic est dei iudicium ,
vt qui in se laudando effrons esse voluerit ,
in verbis aptè disponendis elinguis , aut sal-
tem iners & inartificiosus sit . Sic proprio
laus fordet in ore . Sed agendum audiamus
quod restat de Nicholao Sandero . Is ei
loco & muneri ob fidem conservandam renunti-
ans , & postea sacrae Theologie professor factus
hunc librum ad communem utilitatem perscripsit .
Immo verò ad communem calamitatem
perscripsisti Sandere . Nihil enim hic o-
missum , quod vel plebem in magistratus
nostros concitare , vel nobilium animos a
principe alienare , vel eorum mentes ad

Roma-

Romanam improbitatem allicere , vel a Christi puritate & Euangelio abducere pos- sit . Quis vnquam per istos quatuordecim annos in Republica nostra seditionis ciuis fuit , qui summis a te laudibus non efferatur ? Quis vnquam principis vitæ insidiatus est ? Quis regni pacem perturbauit ? Quis se regni hostibus immiscuit ? Quis aperto marte contra Reginam in acie stetit ? Quis in suos coniurauit , quem tua historia tanquam hominem diuinitus in terras elapsum , diuino quodam honore non prosequatur ? Communem tu utilitatem illam dicis , cum bonos maledictis insesteris , cum impiis animos addas , cum coniurationes approbes , cum summā omnium tranquillitatem vituperes , cum vnaquęq; ferē sententiola in Reipub. nostrę malis tanquam vnguis in vulnere existat ? Hic cum ostenderis qui vir sies , cum historiam tuam perditis hominibus impleueris , cum viros quosdam bonos laudibus tuis infelices reddideris , ne ullus sexus esset a tua dementia immunis atque tutus , ad mulieres deinde pergis , & cum illis sic agis . Ceterum quia etiam fœminæ repertæ sunt

Q. 4.

que

*quæ fidem intrepidè usque ad vincula & morte
confiterentur , nec illas oportet prætermittere .
Earum deinde statim nomina recitas: quod
quo concilio , qua ratione feceris mirari
satis non possum . Nihil ne te illius sexus
miseret ? Nihil ne te mouet si hoc tuum
encomium aliquod illis periculum afferat?
est ne fœminis quam viris infestior oratio
tua ? Tanta siquidem virorum apud nos
viventium misericordia commotus vide-
bare , vt paulò ante dices . Qui autem in
Anglia degentes ab omni cum hæreticis commu-
nione , tam in Sacramentis , quam in precibus
abstinent , præterquam quod infiniti sunt ; etiam
tutum illis non est ut hoc in loco detegentur , ne
per eam occasionem citius eos ad pœnam rapi con-
tingat . Quid est obsecro quod idem de
mulieribus non pertimueris ? An illæ tibi
exosæ sunt ? an illis potius apud nos om-
nia licere putas ? an more tuo nescis quos
vulneret oratio tua ? aut itane parum tibi
constare soles , vt istam inconstantiam non
videas ? an illa lethargia laboras , vt nihil
eorum memineris quæ in superiore sen-
tentia sunt posita ? Sed facile tibi ignosci
pateremur , quicquid in causa est , nisi in
princi-*

principum causis tam confidenter quiduis affirmare auderes . Venis siquidem ad Mariam serenissimam Scotorum Reginam , eiq; (dicis) dum in Anglia degit , istam conditionem delatam esse , vt si heresim que iam in Anglia regnat sese confirmaturam sponderet , proxima Regni heres in Comitys declararetur . O tempora , O mores , O audaciam singularem , absens , priuatus , Reipub. hostis , ea se scire iactitat , quæ nos , qui indies in Aula principis , in Reipub. luce , in omni ciuium concursu sumus , nunquam audiuiimus . Ego equidem qui istius temporis monumenta diligenter concessi , vt illius historia tandem aliquando exactè & sincè scribatur , qui omnia acta diligenter obseruaui , qui summis Reipub. negotiis consultò interfui , qui de istis rebus sæpe numerò cum eis commentatus sum , quibus Scotorum Reginæ negotia commissa sunt , nunquam adhuc taliè aliquid ediscere potui , nunquam istas conditiones impositas audiui . Et tamen Sanderus terra mariq; decennio plus minus disiunctus , hęc omnia nouit . Immo non nosti Sandere , sed confidentius quam par est quiduis af-

firmare ,

firmare , & rumoribus leuissimis credere in
animum induxisti . Et quamuis homini
in res nostras acutiùs intuenti nihil sit mi-
nus probabile , tu tamen scribere , & per
omnium ora diuulgare non dubitas . Hic
cum non modò hominum priuatorum, sed
principum res gestas mendaciunculis asper-
seris (quod in re faceta est oratoris diser-
ti , in re seuera hominis iniqui) ad inte-
gras quasdam familias te confers , quas a
more Pontificio delinitas in exilium omnes
abiisse dicis . Næ illi imprudentes essent
si vera diceres , si natale solum tam dulce,
tam charum dèsererent , vt Pontificias um-
bras & futuræ vitæ promissa (quæ ipse si-
bi præstare non potest) stultiùs insegue-
rentur . De quibusdam tibi familiis, sed
tamen perpaucis facile assentior , de omni-
bus non item . Et quanquam eos ad il-
lorum præiudicium non nominarem , ta-
men ne me putas fingere , sunt nonnulli
ex hiis, quos tu antiqua stirpe & clara cog-
nitione esse verè prædicas (nosti ex eo ver-
bo quos intelligam) qui indies in Anglia,
in vrbe Londino , in foro , in templo Pau-
lino conspiciuntur : nec liberè tantummodo
nobis-

nobiscum viuunt (ut sunt ingenui & liberales) sed in fide etiam erga principem , quam tu infringere desideras , honestissime permanent . Iustos homines posteaque pro amore infames quantum in te est reddideris , & (ut inquit Seneca) cum eos amando occideris , ad Writum nescio quem Oxoniensem Archidiaconum te confers , de cuius exitu misero , cum inania quendam verba profuderis , vereor ne causae tuae (ut soles) magis abesse , quam profuisse videaris : sic enim ait .

Writus iste fidem Catholicam frigidè amplexus , cum nollet post statum Catholicæ religionis in Anglia mutatum , dignitate sua carere , dum quodam die apud presbyteros suos olim iurisdictionis subiectos concionem haberet , incidit in ea D. Pauli verba , quibus ait , Christum in Ecclesiæ edificatione dedisse quosdam quidem Apostolos , quosdam autem Prophetas , alios vero Evangelistas , alios pastores & Doctores , quibus recitatis , ut temporis seruiret , de Papa inquit hic verbum nullum auditiss . Quod cum in extrema concione proloquutus esset , mox gravi morbo correptus , & quasi mutus effectus obitano post die e vita excessit . Quid ex ipsis tandem colligis Sandere , quid vel

Q. iiiii. proba-

probabiliter concludis ? Tales (inquis)
sunt exitus eorum ; qui ut sæculo adulentur , Dei
Ecclesiam deserunt . Immo tales sunt exitus
eorum , qui nullum in sacris scripturis ver-
bum de Papa audientes , in eo tamen potius
q̄ in Christo credunt : & videntes ex qui-
bus partibus Christi Ecclesia ab ipso Chri-
sto constituta sit , tamen Papam non modò
partem sed caput esse volunt , cum nulla
Scripturæ pars (nisi forte Apocalipsis) vel
villam Papæ umbram aut figuram nomi-
narit . Quis est , qui cum ista a te ipso po-
sita æquis oculis aspiceret , sententiā istam ,
tuis contortis conclusionibus longè proba-
biliorem non existimet ? Est ne verisimile
eum mutum factum esse , & morbo cor-
reptum , quia Papam in sacris scripturis mi-
nimè nominatum dixerit (cum re ipsa non
nominetur) an potius iusto dei iudicio con-
fixum esse , quod cum nihil tale (teste con-
scientia) reperisset , ipse tamen quasi in con-
temptum diuini testamenti credere volui-
set ? Tales mihi crede Sandere sunt omnes
assertiones & conclusiones tuæ , vt si mihi
per negotia liceret per omnes libri tui par-
tes discurrere , ego nullius subsidio in te
confu-

confutando vteret nisi tuo. Sunt enim omnia vel ea vanitate vt illa ex seipsis corruant, vel ea ineptitudine connexa , vt nullo labore, nullo artificio dissoluantur.

Quod si ego te eisdem passibus insequerer, multa mihi dicenda essent de sententiis Forerii, Horantii, Cunerii, Manutii, Vitellotii, Pamelii, Vargae, & aliorum nonnullorum hiis similium, sed cum ego illos cādem fide qua te dignos putem, cumq; illorum de Pontificia potestate censuram nihil ad istam rem pertinere videam, quam tu te tractare profiteris, quid est quod ego vnā tecum a proposita meta aberrare velim ? In istius tractatus initio dicas te scripturum , quot & quanti tum Episcopi , tum alii , patriam , libertatem, vitam amiserint , regnante apud Anglōs Elizabetha , vt ne cogerentur Romani pontificis primatum abiurare . Et cum in medio quasi curriculo illius orationis sis , subito in alias Regiones conuolas , & Martyrum tuorum Anglicorum oblitus, ad Parasitos nescio quos Papales configis , & multo plura de eorum in Papam suffragiis & assentationibus scribis , quam de

R.i. eo

eo quod scribendum tibi proposueras.
Nec in eo tamen persistis , quin non ita
multò post ad eos redeas , qui ob prīma-
tum arma in Anglia sumpserunt . Quis
hīc ordo est Sandere ? Aut quæ potius in-
ordinata confusio ? Noli expectare ut ea
omnia confutentur , quæ a te sine ratione
& methodo scribuntur . Multa enim ita
absurda ex se ipsis sunt , vt alterius orati-
one non indigeant , pleraq; ita horrida &
indigesta , vt maioris negotii sit , eadem in
formam atque ordinem redigere , quām
immensum aliquod volumen conscribere.
Illis itaque omissis (aut si opus sit in a-
liud tempus intermissis) quæ non sunt
huius instituti ; veniamus ad Anglos qui
ob fidem Catholicam & Romanæ Eccle-
siaz Primatum arma sumpserunt , & adhuc
in exilio agunt . Cum Apostolica sedes Eli-
zabetham ab Ecclesia defecisse , totumq; Anglia
regnum ea re schismaticum factum esse videret ,
semel atque iterum legatos in Angliam misit , qui
gentem illam ad officium renocarent , verum ys-
legatis ne aditus quidem in Insulam patuit .
Hīc tu & Pontificiam superbiam osten-
dis , dum nos ad officium renocare vult
qui-

quibuscum nihil illi commettii fuit , &
nostram etiam prudentiam , qui illius le-
gatis non aures solum , sed omnes etiam
aditus interclusimus , cum nullus vnquam
post noningentos annos huc ab ea sede
immissus fuerit , quin vel multarum cala-
mitatum causa , vel coniurationis alicuius
occultæ author extiterit . Nec dubito quin
isti quoq; legati si admissi essent , illam
etiam Reipub.nostræ perturbandæ consue-
tudinem tanquam hæreditariam retinuis-
sent . Istuc ego amplius antiquissimis
Regni nostri exemplis non ostendam , cum
id a me iam antea sit factum , sed a teip-
so testimonia atque argumenta petam .
Nam si quisquam omnium fuerit , cui Pa-
pæ scelera atque immanitas satis cognita
non sint , eundem hanc ipsam Monarchiæ
tuæ partem diligentissimè legere optarem .
Ego sanè , si quod in me ingenii acumen
esset , aut si magna dicendi vis (quæ vtra-
que satis sentio quam sint exigua) non
possem certè Romani Pontificis rabiem &
tyrannidem importunam melius ad ocul-
lum depingere , quam eadem hic a te ex-
pressa & delineata est . Sic enim de illo

R.ii. scribis.

scribis. Quod cum ita esset, Pius quintus Pon-
tífex maximus Anno Dom. 1569. reuerendum
Præbyterum Nicolaum Mortonum Anglum S.
Theologiae Doctorem, unum ex Præbyteris qui
pœnitentij indicendis Romæ præerant, in Angli-
am misit, ut certis illustribus & Catholicis vi-
ris autoritate Apostolica denunciaret, Elizabe-
tham, quæ tunc rerum potiebatur hæreticam esse,
ob eamq; causam omni dominio & potestate quam
in Catholicos usurpabat, iure ipso excidisse, im-
puneq; ab illis velut æthnicam & publicanam ba-
beri posse, nec eos illius legibus aut mandatis
deinceps obedire cogi. Quod si Cerberus ip-
se ab inferjs in terras emissus esset, aut
quemadmodum in tragediis fieri videmus,
si furiarū aliqua tedis ardentibus in thea-
trum erupisset, ut nuntio a Plutone reci-
tato, omnia furore & flamma commis-
seret, poterat ne feralius aliquid & horri-
bilius euomere? Quid enim vel naturæ
legibus tam contrarium, vel hominum
animis tam triste & luctuosum, vel nu-
mini diuino tam impium & execrabile vi-
detur, q; populi voluntates a principibus
abalienare, eosdem ab officio & pietate
abducere, in Christi vñctos concitare, bel-
lis

lis intestinis & crudelissimis dissentionibus commiscere? Nos si verum esset ab Ecclesia desciuisse, si exissemus cum Petro, si essemus schismatici, ille nos scriptis, precario, suasione hortaretur, ut amare defleremus, ut ad sanitatem quamprimum reuerteremur, ut resipisceremus: ferrum, flammarum, hostilia, nunquam minitare tur. Malum hercle pastorem dicimus, qui agnis ægrotantibus lupos immittit, aut si quis morbus appareat, eundem malit ferro ad interitum præcidere, q̄ medicina ad sanitatem reducere. Sed nec ille nobis pastor vñquam erat, nec nos lupinæ illius voracitati ceruices vñquam subiiciemus. Vteris h̄ic, D. Bernardi exemplo, eumq; dicis Christianos ad iter Iherosolitanum hortatum esse. Velim libenter doceas, quo ille loco subditos ut contra Regem arma susciperent hortatus sit. Num id Petrus, cuius successores esse vultis, aliquando fecit, cum principes populi ad suam Ecclesiam traducere non potuit? Num Paulus, cum Neronis tyran nide opprimeretur, plebem ad defectio nem solicitauit? aut cum in Iudea esset,

R.iii. &

& Romanos Imperatores fidei suæ hostes
esse cognosceret , num aliquem Nicolaum
in Italiam misit , qui populo prædicaret
eos nullis legibus aut mandatis Cæsarum
teneri ? Immo obedite(inquit) Regi tan-
quam præcellenti . Num ipse Christus,
(cuius omnis actio nostra est instructio ,
quiq; in Ecclesia sua æqualem cum Papa ,
aut certè non inferiorem authoritatem ha-
bebat) num (inquam) ille cum prædican-
do , instruendo , præmonendo , nihil in Iu-
dæa proficere potuerat , subditis edixit ne
principibus obedientiam atque officium
præstarent ? Immo reddite(inquit) Cæsa-
ri ea quæ sunt Cæsaris . At Papa cum
omnia contra Pauli , Petri , & Christi exem-
pla & mandata faciat , quid ni illum nos
Saulum , Pseudopetrum , & Antichristū su-
spicemus ? Id vnum ille ex isto Nicolao
nuntio in Anglia consecutus videtur , vt
hii qui antea illius sedi propter antiquita-
tem aliquid tribuerent , nunc propter illas
turbas quas in Anglia fecit , omnibus il-
lum diris deuoueant . Sed redeamus ad
illam Anglorum Borealium coniurationē ,
quæ quoniam a Papa inita est , Iherosolo-
mitanæ

mitanæ expeditioni similem esse vis. Videamus tandem quibus id argumentis confirmes. Nā si deus (inquis) illam Iherosolimitanam expeditionem que infeliciter successit, tam per miraculum a se profectam esse declarauit, quis nunc nisi consiliorum diuinorum ignarus dicere audeat illam fidei confessionem, quam nobiles quidam Angli armati ediderunt, a deo profectam non esse? Certe quidem illud miraculo imputetur necessè est, quod cum vni ferè quingeni capti & morte affecti essent, nemo illorum repertus sit, qui aut fidem Catholicam deseruerit, aut belli eius autores alicuius culpæ accusarit. Ista mihi duo Sandere in hac oratione tua præcipue notanda videntur: primùm tui ipsius præsumptio, qui diuinorum consiliorum conscius esse vis, quorum nemo unquam mortalium particeps erat: deinde coniuratorum desperatio, quorum corda erant sic indurata, ut cum iam lux ista relinquenda erat, cum extreus spiritus exhalandus, cum ultima poena, atque adeo ultimum iudicium subeundum: nemine tandem vel tantulum poenitit, ut belli autores culpæ alicuius accusaret. Miseros mehercule illos, si sic res erat, miseriorem

R.iiii.

verò

verò te si non fuit. Quod si ista senten-
tia ex hac vita migrarint , vt ne culpam
quidem minimam existimarent, arma con-
tra principem suscipere , nec illos peccasse
putarent, qui tēterrīmi illius belli authores
extiterant , nonne de illorum salute despe-
randum putares ? Tu fortasse non fate-
bere , ne Papam etiam tantarum calami-
tatum authorem incusare videaris : sed si
alterū aliquem appellem, non dubito quia
mecum sentiat . Nam principes quales-
cunq; sunt , eorum maiestas nullo modo
violanda est . Si boni sint, gratia deo agen-
da , qui populum tam diuino beneficio
beauerit : si mali sint, cœrui ces nostri il-
lorum tyrannidi subiiciendi sunt, aut in a-
liam ciuitatem fugiendum : nunquam vi,
armis, tumultu , strage , resistendum . Id
enim credere oportet eos a mente diuina
ob scelerum nostrorum vindictam , tan-
quam dei flagella in terras immissos esse.
Sed quem ego te hominē putem, aut quo-
modo tibi in posterum credam, si ista, que
tam confidenter scribis, sint longè falsissi-
ma ? Aut tum q̄ male de illis miseris vi-
deris promereri, si in communi illorum ca-
lamitate

lamentate miseros illos facias, dum tan-
quam impoenitentes describis, cum te ipsa
non essent? Ne mo ne inter quingentos
perduelles authores belli accusabat? Im-
mo quotusquisq; erat qui summo squa-
lore atque lachrymis non insimularet? quis
fere omnium erat, qui se non diceret ab
impiis belli authoribus circumuentum, cum
primum Comites illi Reginæ nomine &
edicto in iis concitandis vrebantur? Quod
si non fecissent, illi nūquiam assensi essent,
cum vero ingressi fuerant, non putabant
eatum ab armis recedere, feueritatis illius
non dum oblixi, quas fuis est in illorum
patres celeberrimæ memorie Henricus 8.
in ultimo illo boreali tumultu, cum prin-
cipes coniuratorum, postquam ab armis
discessum esset, (præ suis quisq; foribus)
suspensi essent. Sed id te more tuo non
pudet audacissime affirmare, quod plusq;
mille honestissimorum virorum iam tum
presentium testimoniis cum temeritatis
tua irrisione confutatur. In eo posteaq;
verecundiaq; fines præterieris, vt te gnaui-
ter impudentem præstes, ordine quodam
exquisito illius coniurationis capita & pri-

S.i.

marios

marios quosq; viros enumeras , illos præ-
sertim qui pertinaciū in suscepto scelere
persistentes , nulla flagitiorum poenitentia
commoti mortem oppetierunt , & quasi
de Repub. optimè meriti essent , suis quem-
q; laudibus curiose exornas . Fœlices me-
herculè fuissent in Romana Repub. Spu-
rius Melius , Saturninus , Drusus , Catili-
na : in nostra verò , Stratus , Glendorius ,
Kettus , si tu in illorū tempora incidisses ,
nullum enim facinus tam immane & hor-
rendum admittere potuissent , quod in il-
lis historia tua magnoperé non laudasset .
Quid ni breui expectemus , ut Chote , Da-
than , &c Abiron scriptis tuis celebrentur ?
Sed veniamus ad insigne illud Martyrium
Iohannis Feltoni , in cuius exordio ysq; ad
Anathematis denunciationem , si in sen-
tentiis tuis recitandis eisdemq; refellendis
insisterem , eadem mihi toties repetenda
essent , vt non minori fastidio mea , quam
tua legerentur . Nihil enim habent aliud
q; conuitium in principem serenissimam
flagitiosè iactatum , & Pontificiè imman-
tatis & arrogantiae narrationem , id quod
ipsa Anathematis sententia apertissime tes-
tatur.

tatur . Nam postquam (inquis) Papa de A-
postolica potestatis plenitidine declarauit prædic-
tam Elizabethā hereticam ; & hereticorum fau-
tricem , eiq adhaerentes in prædictis Anathema-
tis sententiam incurrisse , quin etiam prætenso
regni prædicti ire , necnon omni & quoque
dominio , dignitate , priuilioq , priuatam . Hæc-
cine est Sandere Apostolice potestatis ple-
nitudo ? Quis vñq Apostolorum Christos
domini ista verborum virulentia confixit ?
Aut cui vñquam illorum ista potestas da-
ta est , vt reges pro sua libidine , Regno ,
dominio , dignitate , spoliaret ? Fingamus
id tibi concessum esse quod tu tantopere
desideras , supra Petrum ædificatam esse
Christi Ecclesiam : demus etiam id illius
successoribus (inter quos multi homines
impuri fuerunt) concessum esse . Num
in eo quod illis Ecclesiæ potestas tribuitur ,
regnorum etiam ex animi impetu dispo-
nendorum licentia concedetur ? Cum in
Ecclesia primitua , in omni serè tribui &
natione pars aliqua Christianam veritatem
ansplectoretur , principes tamen ab eadē
abhorrent , num Apostoli aut illorū suc-
cessores eosdem intestinis tumultibus per-
ibnisi

S.ii.

turba-

tūcbarunt? Aut sua autoritate regni iure
priuatōs prouintiarunt? Quod si non fe-
cerūnt, vides istuc a Papa contra ius diui-
num & humanū factum esse, non modò
nunc cum principem piam, religiosam,
Christianissimā habeamus, verū etiam si
hereticam, aut schismaticam haberemus.
Vides etiam nec id Petro licuisse, nec Pon-
tifici ē vestigiis illius tam longè egresso a-
liquando liceat. Sed ad Anathematis ful-
men redeamus, in quo ista subsequuntur.
Itemq; proceres, subditos & populos dicti regni,
ac ceteros omnes qui illi quomodo tangit, iurant
rāta iuramento huiusmodi ac omni prossus fa-
delitatis & obsequij debito absolutos. Quanta
sit in Iuramentis religio, cum Deum testem
adhibeamus; si Christiani non essemus, vel
ab ipsis ethnicis possemus ediscere, qui il-
lius veneratione ducti, vincula, morte, cru-
ciatus, potius sunt perpessi, quam illud
quoquā modo violarentur. In sacris etiam
Bibliis frequenter legimus, Iuramenta eti-
am illa quæ contra naturæ ius erant religi-
ose obseruata esse. Concedamus tamen
iustitiam, cum impuniti, immo cori-
bonos mores, aut vilitatem publicā fuerit,

refcindi posse : est ne propterea credibile
Papam Iuramentum principi præstitum,
quo nihil est sanctius aut naturalius, posse
remittere ? Et cum vnuſquisq; regi fidem
ſine iuramento debeat, ſi eadē tanta re-
ligione confirmata ſit, vt deus testis adhi-
beatur, Papa ne poterit contra Dei teſti-
monium excipere, & reum ſuo iudicio ab-
ſoluere ? Si iſta authoritate Papa ſit, aut
tu ea eloquentia & doctrina, vt id mihi
persuadere poſſis, ego equidem amplius
non in Deum, ſed in Papam credā : & quo-
ties alii cuipiam q̄ illius numini iuratus
fuerim, illud ſemper animo excipiam, ſi
Papæ placuerit, ſin verò displiceat, lingua
iurani, mentem iniuratam gero. Tu in-
teriorim ſi capitalis Romanæ ſedis inimicus
eſſes, quod tam infandum ſcelus illi poſ-
ſes affingere, quām iſta duo a te modō ex
ipſius ore commemorata, illius enim li-
centia & cum principibus bellum gerere,
& fidem Regi datam, Iuramento confir-
matam violare licet. Iſta ſi Turcæ & Ma-
hometani audirent, riderent(credo) Christi-
anorum barbariem, & crassifimam men-
tis stupiditatem, qui reges non modō ſuos

S.iii. sacer-

facerdoti nescio cui obnoxios facerent, sed
etiam illi cum deo potestatem tri-
buerent. Sed non liber in istas ineptias
& deliria, seu potius summam impietatem
inuehi, veniam ad ea quæ sequuntur in
oratione tua, quorum sensum strictissime
colligam, ne superuacanea recitando lon-
gior fortasse videar. *Hanc* (inquis) sen-
tentiam cum Pius quintus Romæ typis mandari
iussisset, ita diuinitus comparatum est, ut exemo-
plum quoddam in Angliam ad Johannem Felton-
num deferretur, quod ille foribus summi templi
affixit, cumq; admonitus esset, ut fuga sibi con-
suleret, ille id recusauit, se contestatus in om-
nem euentum paratum esse. Quid tibi venit
in mentem Sandere, ut ea semper diuini-
tus facta dicas, in quibus nihil diuinum
potest esse aut admirandum, immo in qui-
bus non modò humanum consilium sed
diabolicum etiam primâs tenet? Tunc
solus ignoras, qua ratione, quibus inter-
nuntiis, quo impulsore, horribilis ista &
stigia sententia in Angliam delata est, post-
quam eadē a Pio, seu potius Impio quin-
to Romæ typis mandata est? Hæc si tu
consultò ignorare velis, quid ego tibi rem
omnem

omnem ut gesta est commmemorem, cum
etiam hodie aures obturatas habiturus es,
qui in his, quæ plus millies audisti, soles
obsurdescere? Sed quoniam tibi tanto-
pere vox illa *diuinitus* placet, ut eandem ini-
quissimis Satanæ inuentis attribuas, dicam
certè tibi quomodo id *diuinitus* factum
est, ut ad Feltoni manus istæ literæ perue-
nirent. Cum nemo omnium per totos
vndecim annos in nostra Repub. seditio-
sus ciuis fuerit, qui non omnia rationis
suæ concilia cum Feltono communicaret,
cum apud exteris nationes nemo patriæ
nostræ hostis esset, quin illius ope, tanquam
organo apprimè necessario yteretur, cum
semper in insidiis, in speculis, in coniu-
rationibus esset, cum bonis infestus esset,
malis verò, rumoribus, literis, nuntiis,
animos adderet, cum principem clemen-
tissimam summo odio insectaretur, cum
Papæ tyrannidem & imperium seruile ve-
hementer desiderarit: id diuino iudicio fac-
tum est, ut Papæ fulmen ita Feltono in gre-
mium incideret, ut id illi mortem infer-
ret, quod ille sine sensu, sine ratione tan-
topere suspiciebat. Quod verò fuga sibi

S.iii. non

non consuluerit cum esset admonitus, vi-
de etiam in illo iustum Dei iudicium, cum
Satan (qui cor eius iam antea possederat)
etiam in reliquis membris ita regnaret, ut
eadem a iustissimo supplicio refugere non
possent. Hocce nouum est homines
consceleratos iis conscientia terriculamen-
tis agitari, ut se proripere non possint, eti-
am si maximè velint. Quid quod Deus
eorum flagitiis sæpenumerò irritatus, ne
velle quidem illis permittit, constantiores
ut videantur in re mala cum insensati sint,
quam Christi Martyres in causa pientissi-
ma cum satis considerati sunt. Hic ego
tibi infinita scelestissimorum hominum ex-
empla recensere possem, qui scelere per-
petrato vel proflus aufugere non poterant,
vel si forte aufugerunt, eisdem vestigiis mi-
rabiliter sunt renversi quibus discesserant.
Sed in re minimè dubia testibus non utar
minus necessariis. Satis certa conclusio
est, in re tam mala, & causa tam horrenda;
Papæ sententiam illi diuinitus incidisse,
non ut eam ad patriæ pestem denuntiaret,
sed ut illi perniciem atque mortem asser-
ret, qui cum Papa contra patriam sensis-
set.

set . Et ut uno verbo dicam quicquid
tu de illius mortis constantia affirmas , ego
id deplorandum potius quam laudandum
existim , quod homo omni flagitorum
genere contaminatus , patriæ hostis , prin-
cipi rebellis , Reipublicæ proditor , nulla
pœnitentia ductus , tam miserè & despe-
ratò e vita excesserit . Idem de Iohannis
Storci martyrio dici potest .

Huius ita longa historia a te narratur
vt quoniā omnium cum fastidio & in-
dignitate legitur , ego illam quoq; indig-
nam putem quæ a me verbatim refutetur .
Quod si ea fuerat qua dicas arte & inge-
nio , id unum dolendum est , tot vitia , &
præsertim proditionis crimen in tam ex-
cellens ingenium incidisse . Fuit certè ho-
mo prompta & præcipiti indole , lingua
volubili , natura truci , iuuentute intem-
perata , senectute auarissima . Fluxæ sem-
per illi cogitationes & inconstantes erant ,
id quod illius affectiones a te descriptæ de-
clarant . Nunc enim illi (vti ego ex te col-
ligo) vita spiritualis , nunc sacerularis pro-
posita erat : hodie se martyrem esse vole-
bat , cras Carthusianum , triduo delator aut

T.i.

vt

vt tu dicas explorator factus est, in regno
alieno. Oratio illi ad voluntatem flu-
bat, sed tanta dicacitate & tam oscutili
sermone omnia permista erant, vt eadem
sapenumero ad suum ipsius periculum in-
temperanter abuteretur. Quid enim in-
consultius, aut crassius dici potuit, reg-
nante felicis memorie Edwardo sexto, q
id illius dictu quod a te recitatur, ne illi
Regno cuius Rex puer est. Quod si iam in-
terregnū aliquod fuisset, & inter con-
firmataꝝ aetatis virum & puerum aliquem
electio stetisset, oratoriē certe & pruden-
ter egisset, si illis verbis de puero reiicien-
do usus esset, iam verò cum Regni leges
capiti puerili diadema regium imposui-
sent, cum res integra non esset, cum reg-
ni vulnus aliquod ea oratione curare non
posset, sed plura potius vulnera infligere,
cum suis etiam ceruicibus discrimin ex ea
oratione magnum impendere videret, ego
illum non eloquentem & disertum, sed
loquacem & præcipitem putabo qui id
dixerit. Deinde cum serenissima princeps
Elizabetha rerum in Anglia potisetur, &
ille largitionis, crudelitatis, superstitionis
reus

reus factus esset, respondebat, (ut tute fá-
teris) nunquam se peccasse nisi quod o-
missa radice ramulos præcidisset, qua-
si valde sibi doletet plebeios se potius q
ipsam Reginam morte confecisse. Si istuc
senserat, quid potuit hac oratione trucu-
lentius aut monstruosius esse, quæ princi-
pi mortem minitaretur? Si non sensit,
quid potuit esse stultius quam sic loqui,
ut vnumquodq; illius verbum (nisi prin-
ceps in summa misericordia suauissima es-
set) quasi telo aliquo illum iure optimo
confodisset. Sed laudes illum quantum
voles (nihil enim & a te de malis homi-
nibus nisi benè, nihil de bonis nisi male
scribitur) ingenium illi, sapientiam, lite-
ras, virtutes, quoad voles attribuas, vide-
bimus tamen ex tua ipsius oratione, vel
quam falsa est historia tua, vel q nihili
sit iudicium tuum. Ergebatur (inquis)
eo tempore apud Belgas nouus magistratus, qui
videret ne quid mercatores exportarent in An-
gлиam. Hic cum Parkero cuidam deferretur, is
Iohannem Storeum virum Iurisconsultissimum ro-
ganit, ut sibi adesset, consilioq; suo & auxilio
inuaret. Admonebant Storeum amici, ne quid hu-
zilli

T.y.

iufmodi

iusmodi tentaret, esse enim rem odiosam, & sua persona indignam, ut mercium uescio quarum explorator haberetur. Is et si non nullis responderet se ab illo munere alienum fore, tamen lucri spe illeatus, temperare sibi non potuit. Quod si in Storēum inuectiuā aliquam scripsisses, aut illius vitia poeta aliquis descripsisset, non poterant credo illius crimina clariora fieri. Ambitiosum in eo ostendis, quod noui magistratus consiliarius reclamantibus amicis esse vellet: patriæ hostem, quod impediret ne merces in Angliam exportarentur: dissimulatorem, quod amicis responderet se ab illo munere immunē esse: auarum, quod illa præda tanquam esca caperetur: intemperantem, quod admonitus cupidini suæ temperare non potuit: stultum denique fuisse & delirum ex eo patet, quod postea a te commemoratur, cum ad supplicii locum adductus esset. Fatebatur enim (vti dicis) se non semel fuisse admonitum, quantum ipsi periculum immineret, nunquam tamen illud prospicere potuisse. Iстis in illum verborum aculeis non usus essem cum mortuus sit, nisi id tua oratione factum esset, facilius ut illius

illius vitia q̄ virtutes percipientur. Ille
si rursum vivere posset, magis credo tibi
tam stulte illū laudanti succenseret, quām
mihi, qui illum nunquam vituperasse,
nisi tanta in tuis laudibus, quanta in il-
lius moribus vitia extitissent. Sed posteaq̄
in Angliam adductus & morti adiudicatus
erat, Iniectus est crati (inquis) Martyr Dei,
& ad supplicij locum adducitur. Quid? An ille
quoq; Martyr Dei est, qui avaritia & sce-
lerata habendi cupiditate occecatus, ad
supplicium inuitè propter læse maiestatis
crimen rapiebatur? Quis vnq; Martyrum
delatorio aut exploratorio crimine Marty-
rii palmam est adeptus? Quis illorū tam na-
turæ hostis fuit, ut aperio iudicio atque fo-
ro, patriæ & principi renuntiaret? Quis tan-
dem summo martyre confessus est, quod
papauerū capita non decussisset? Sit igitur
si voles Papæ confessor, Christi Martyr, nisi
istam illius historiolam rescribas (si me con-
sulis) nunq; erit. Id tamen quod Christianę
charitatis est valde opto, scilicet illū in ex-
tremo spiritu ea fuisse modestia atque pie-
tate, qua tu illū esse voluisti, saltem ut Dei
seruus emori potuisses, qui in tota vita pa-
tria inv

T.iii.

tria

trix hostis erat. Nam quod Bedfordia^x Comiti, (vt tu dicas) responderit, se nō esse Reginæ subditū, quod Baroni Hunsdeno, se esse natura Anglū vix concesserit, id illum ea mente occidisse demonstrat, qua bonis omnibus exosus vixerat. Atque hīc tu valde quidē contendis, vt dum grauiissimos illius cruciatu^s descriperis, faciliorem Martirii opinionē omnibus afferas, cum re ipsa nihil aliud perpessus fuerit, q̄ id quod omnes apud nos patriæ proditores perpetiuntur. Suspenduntur enim ad breue tempus, viui in terram demittuntur, præciduntur genitalia, aperitur venter, viscera eruuntur, caput amputatur, membra dissecantur, vt tam exquisita suppicio ista hominum poterint ad reliquorum terrorem e medio tollantur. Ista dū. Storcas pateretur aderat (inquis) spectator Cœcilius, qui Elizabethæ a Secretis est, & præterea Comites duo, ac unus Baro. Isti ergo cum talis mors parum acerba visa est, statim duos libellos ediderunt, in quibus venerabi^s senis ac sancti martyris reliquias infamiae notis aspergere conati sunt. Quid est obsecro Sandere, quod hīc Cœciliū nominaueris, cū duos Comites & Baronem taceas? Nam quisquis tibi explorator vnius

vnius nomen detulerit, credibile est reliquos
etiam cognouisse. Quid est quod illi nomi-
natim potius q̄ reliquis omnibus istā mor-
tem parū acerbā visam esse dixeris? Deniq;
quid est quod illum infames libellos de tuo
martyre scripsisse diuinaueris? Non certe
quod id tibi persuasum est, tale aliquid ab
eo factū, sed vt tu virtus aliquod in illū eu-
mas. Num illi, qui indies in maximis Rei-
pub. negotiis versatur, tantum otii putas
esse, vt in Storēo depingēdo (cuius satis iam-
pridem mores Anglis omnibus erant cogniti)
operam & oleum perderet? Hic tu (vt so-
les) animi tui morbū ostendis, & illum (qui
solis Storēi criminibus succensuit, quiq; il-
lius supplicio interfuit vt illū pœnitentem,
confitentē scelerā, hostes Reipub. exploran-
tem, cum omniū charitate ex hac vita mi-
grantem audiret) fingis nec illius supplicio
contentū esse, & illius manes libellis vio-
lasse. Sed minimē meherculē miror si illius
nomen & tibi, & tuī similibus inuisum &
exosum sit, cum nemo vnq; vestrū nefarium
aliquid in pātriā moliri potuerit, quod ille
vel prudentia non anteuertit, vel virtute ani-
mi non superauit. Quod si ille lupos vestros

T.iii. in

in ouile nostrum intromitteret, si conatibus
iniquissimis nō felissem, si Regina nostra
in summa sapientia Consiliarius fidelissimus
non esset, vos illum tanquā diuinitus e caelo
lapsum suspicereatis: nunc verò, cum insidiis
vestris occurrat, cum Catelinas vestros pef-
tem patiū nefariè molientes reprimat, cum
Reipub. nostrę natus videatur, cū bonorum
omnium patronus existat: nihil vobis est
illo odiosius, nihil illius nomine iniucundi-
us. Cum istic hominibus quoniam tu librū
septimum terminandum duxisti, ego huic
quoq; libello finem imponendum sentio:
quem nunq; sancte in te conscripsisse, ni-
si tu in isto septimo libro intolerabili scri-
bendi licentia suscusses. Reliquis libri tui
partibus (nisi forte aliqua minus necessaria
videbuntur) breui respondebitur. Deus in-
teriorim optimus maximus, serenissima no-
stre Regine, & vniuersae Reipub. con-
suilli era omnes inimicorum impetus
vt hactenus semper ita in
misericordia gratia suz &
misericordia pro-
pugnacula con-
cedat. Amen.

